

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Filozofická fakulta

Katedra bohemistiky

BARBORA KRTIČKOVÁ

III. ročník - prezenční studium

Obor: Česká filologie

**JAROSLAV RUDIŠ: NEBE POD BERLÍNEM. GERMANISMY,
JEJICH TVARY A FUNKCE V TEXTU.**

Bakalářská práce

Vedoucí práce: Mgr. Darina Hradilová, Ph.D.

OLOMOUC 2009

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně a uvedla v seznamu literatury všechny použité literární a odborné zdroje.

V Hronově dne 28. 10. 2009

.....
vlastnoruční podpis

Poděkování

Děkuji Mgr. Darině Hradilové, Ph.D., za odborné vedení práce, poskytování cenných rad a podnětných připomínek.

Obsah

ÚVOD.....	7
1. TEORETICKÁ ČÁST.....	9
1.1 Přejímání slov z cizích jazyků.....	9
1.2 Výpůjčky.....	11
1.3 Zapořádání lexikálních jednotek cizího původu do systému české lexikální zásoby.....	13
1.4 Germanismus.....	17
1.4.1 Jaroslav Rudiš a Nebe pod Berlínem.....	19
2 ANALÝZA EXCERPOVANÉHO MATERIÁLU.....	20
2.1 Metodologie.....	20
2.2 Vymezení výzkumného problému.....	23
3 ZCELA NEADAPTOVANÉ GERMANISMY.....	24
3.1 Analýza zcela neadaptovaných germanismů - toponyma.....	24
3.2 Analýza zcela neadaptovaných germanismů - chrématonyma.....	27
3.2.1 Chrématonyma KaDeWe a Stasi.....	28
4 PARCIÁLNĚ NEADAPTOVANÉ GERMANISMY 1. STUPNĚ.....	29
4.1 Toponyma s komponentem „-platz“.....	30
4.2 Toponyma s komponentem „-dorf“.....	32
4.3 Toponyma s komponentem „-hof“.....	32
4.4 Toponyma s komponentem „-burg“ a „-berg“.....	33
4.5 Toponyma s komponenty „-hausen“, „-stadt“ a „-stein“.....	35
4.6 Toponyma s formantem -itz.....	36
4.7 Toponyma s komponenty „-kreuz“, „-markt“, „-damm“, „-hain“, „-tag“, „-insel“ a „-tor“.....	37
4.7.1 Toponymum Ku'Damm.....	38
4.7.2 Toponymum Reichstag.....	38
4.8 Parciálně neadaptované germanismy 1. stupně - toponyma bez charakteristického komponentu.....	39
4.8.1 Bautzen a Köpenick.....	40
4.8.2 Alex.....	40
4.9 Parciálně neadaptované germanismy 1. stupně - - Chrématonyma.....	41
5 PARCIÁLNĚ NEADAPTOVANÉ GERMANISMY 2. STUPNĚ.....	44

5.1 Úbán, Esbán.....	44
5.2 Fíra.....	45
5.3 Fírer.....	46
5.4 Bundesvér.....	46
5.5 Folksvágn.....	47
5.6 Folkspolicaj.....	47
5.7 Pancrfaust.....	47
5.8 Škodovka Hubert.....	48
6 ADAPTOVANÉ GERMANISMY 1. STUPNĚ.....	49
6.1 Substantiva.....	49
6.2 Adverbia.....	50
6.3 Prepozice.....	51
6.4 Interjekce.....	51
6.5 Exonyma.....	52
7 ADAPTOVANÉ GERMANISMY 2. STUPNĚ.....	53
8 NĚMECKÉ CITACE.....	55
9 INTERPRETACE VÝLEDKŮ.....	57
9.1 Kritéria užití neadaptovaných lexémů.....	57
9.2 Kritéria užití adaptovaných lexémů.....	61
10 DODATEK.....	62
ZÁVĚR.....	64
ANOTACE.....	67
ZDROJ.....	68
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	69
INTERNETOVÉ ZDROJE.....	72
SEZNAM PŘÍLOH.....	73

Úvod

Jazyk je společenský jev, který je prostředkem dorozumívání, výměny myšlenek a vzájemného pochopení v lidském kolektivu. Jazyk se tedy vyvíjí spolu se společností - každá změna odehrávající se ve společnosti se nutně odrazí v jazyce. Tento jev je zvláště patrný ve slovní zásobě jazyka, neboť každý nový jev, nový předmět, nová skutečnost musí být náležitě pojmenovány. Nová slova nevznikají jen na bázi starší slovní zásoby jazyka, ale také přejímáním slov z jazyků cizích. Vzhledem k historickým, kulturním a politickým souvislostem byla pro češtinu dlouho velmi významným a inspirujícím jazykem němčina. Z němčiny se nejen přejímala nová slova, ale němčina také zprostředkovala přejetí slov do češtiny z jazyků jiných.

Protože nás problematika přejímání cizích slov, konkrétně germanismů a možnosti jejich následné adaptace zaujala, zaměříme se v této práci na germanismy v konkrétním písemném jazykovém projevu - literárním textu Jaroslava Rudiše Nebe pod Berlínem. Dějištěm prózy Nebe pod Berlínem je, jak je patrné z názvu, právě německá metropole. Z tohoto důvodu je text bohatý na germanismy, které se pohybují na různých stupních adaptace do českého jazyka.

V této práci bude nejprve prezentována problematika přejímání cizích slov a možnosti jejich adaptace. Uvedeme také možné definice germanismu a stručně představíme autora prózy Nebe pod Berlínem Jaroslava Rudiše i literární text samotný. Hlavní část práce bude věnována analýze vybraného materiálu.

Germanismy vyskytující se v textu rozdělíme do několika typových skupin. Podmínkou zařazení jednotlivých lexémů do skupiny bude stupeň jejich integrace do českého jazykového systému. Při práci se tedy budeme pohybovat na pomyslné ose, jejíž hranici tvoří na jedné straně slova zcela neadaptovaná

- originální a na straně druhé slova zcela adaptovaná, která jsou hláskovou stavbou, gramaticky i formálně přizpůsobena českému jazykovému systému. Při práci s materiálem budeme vycházet z textu Jaroslava Rudiše, čili budeme sledovat, jakým způsobem autor s germanismy pracuje, zda pokud to jde, využívá možnosti adaptace, nebo jestli naopak dává přednost originálnímu neadaptovanému tvaru a proč. Všechny komentované lexémy budou doloženy konkrétními příklady z textu.

V závěru naší práce se pokusíme shrnout a vyhodnotit získané výsledky. V souvislosti s tím se zamyslíme nad vhodností či nevhodností Rudišem zvolených tvarů vzhledem k celkovému jazykovému ztvárnění textu *Nebe pod Berlínem*.

1 Teoretická část

1.1. Přejímání slov z cizích jazyků

Neustálý společenský rozvoj, nástup masových médií a multimedialní komunikace, která minimalizuje vzdálenosti mezi lidmi po celém světě, rostoucí vývoj ve vědě a technice – to vše s sebou přináší potřebu nových pojmů a pojmenování.

Jazyk disponuje množstvím různých prostředků k vytváření nových pojmenování. Charakteristickou skutečností pro tyto prostředky je fakt, že navazují na všechno, co již bylo v jazyce vytvořeno – vycházejí tedy ze slovní zásoby vlastní danému jazyku. Mezi slovotvorné postupy, které vycházejí z již existující slovní zásoby patří např. derivace, konverze apod. Mimo tyto prostředky čerpající ze slovní zásoby daného jazyka, je jednou z nejsnazších cest pro tvorbu nového pojmenování přejetí hotového pojmenování z jazyka cizího.¹

Problematiku přejímání slov z cizího jazyka analyzují Josef Filipec a František Čermák v *České lexikologii*:

„Přejímání je důsledkem kontaktů jazyků, jejich vzájemné ekonomické, politické a kulturní situace, důsledkem poznávání cizích skutečností a potřeby pojmenovat je. Mezi přejatými slovy převládají substantiva. Cizí vlivy se projevují především na úseku terminologie, zvláště technické, výrobní, obchodní, sportovní či hudební. Cizí slova se objevují také v překladech, většinou jsou příznaková a charakterizují jisté prostředí, stávají se tedy i prostředkem synonymického odstiňování a diferenciací. Uživatelé jazyka k nim zaujímají různé postoje, pro české prostředí byl charakteristický, zejména v poválečném období, puristický strach z germanismů.

---

¹ Viz Dokulil Miloš.: Tvoření slov v češtině I. Praha, Nakladatelství ČSAV 1962, s. 19 – 28.

Je třeba rozlišovat mezi prostředky převzatými z jednotlivých konkrétních jazyků, a to buď přímo nebo zprostředkovaně, prostřednictvím dalších jazyků, a prostředky několika kulturním jazykům společnými, internacionalismy.“²

Čermák s Filipcem v předcházejícím odstavci zmiňují puristický strach z germanismů. Vzhledem k tomu, že se jedná o jev, který byl pro české jazykové prostředí především ve vztahu vůči germanismům typický, krátce se u něj zastavíme.

Purismus neboli brusičství je v *Encyklopedickém slovníku češtiny* definován jako soubor hledisek regulujících kodifikaci a kulturu spisovného jazyka ve shodě s ideálním modelem „čistého“ jazyka eliminováním prvků, které jsou s tímto modelem v rozporu. Purismus proběhl v historii spisovné češtiny hned několikrát: v době Husově, v období barokním, v době národního obrození a silně zejména v 70. – 90. letech 19. století, kdy byl český purismus paradoxně podnícen purismem německým, který byl zaměřen především proti galicismům. Na očišťování češtiny od cizích, zvláště německých vlivů, se podílelo několik desítek českých intelektuálů.³

Puristický strach z germanismů je dnes již minulostí. Na tuto skutečnost má patrně vliv také fakt, že němčina ztratila své dominantní působení na český jazyk, které jí v minulosti náleželo. Její postavení převzala, především v souvislosti s rozvojem informačních technologií, angličtina.

---

² Srov. Filipce, J. – Čermák, F.: *Česká lexikologie*. Praha, Academia 1985, s. 120 – 127.

³ Srov. Karlík, P. – Nekula, M.: *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha, NLN 2002, s. ?

1.2. Výpůjčky

Výpůjčky, tedy slova nebo výrazy přejaté z cizího jazyka, lze rozdělit do několika kategorií. Pro účely této práce přejímáme typologii výpůjček dle Karlíka a Nekuly uvedenou v *Encyklopedickém slovníku češtiny*.

Karlík s Nekulou rozčleňují výpůjčky na: **fonologické** (např. posun bilabiálního *w* v labiodentální *v* pod vlivem labiodentálního *f* ve výpůjčkách z němčiny, přičemž toto *v* se následně fonologizovalo), **morfologické** (např. vznik německého futura na bázi futura českého), **slovotvorné** (např. abstrahované formanty z výpůjček určitých slovotvorných typů jako ř./lat. *-ista*: kapitalista, *-ismus*: romantismus, *-izovat*: decentralizovat), **syntaktické** (např. syntaktický model z angličtiny - den co den, den po dni ← „day after day“), **textové** (za humanismu a baroka přejetí složité a rozsáhlé periody ciceronského typu se symetricky budovaným předvětím a závětím), **lexikální** (nudle ← Nudel, štempl ← Stempel, flek ← Fleck), resp. **sémantické** (brigáda - původně vojenská, poté i pracovní), **frazeologické** (udělat něčemu konec ← „Ende machen“) a **pragmatické** (např. rozšíření onikání a onkání pod vlivem němčiny).

Pro záměry této práce je podstatná zejména kategorie výpůjček lexikálních, neboť všechny analyzované lexémy z textu Jaroslava Rudiše Nebe pod Berlínem jsou výpůjčkami lexikálními.

Autoři *Encyklopedického slovníku* kategorii lexikálních výpůjček dále diferencují na přejímky a kalky, popř. jejich kombinaci v české lingvistice známou jako hybridy. Lexikální výpůjčky Karlík s Nekulou označují jako přejímky. Kalky jsou zvláštní skupina jednotek motivovaných z hlediska

přejímajícího jazyka, které se dále diferencují na kalky slovotvorné, frazeologické, sémantické a hybridní.⁴

Na základě kritéria rozšířenosti rozlišují Karlík s Nekulou výrazy s rozšířením (celo)evropským -**evropeismy** (č. *árie*, angl. *aria*, něm. *arie*, it. *aria*, fr. *aria*, šp. *aria*, apod.) a výrazy s rozšířením celosvětovým - **internacionalismy** (č. *sport*, angl. *sport*, něm. *sport*, it. *sport*, fr. *sport*, apod.), přičemž vzhledem ke stále postupující globalizaci světa pozbývá toto rozlišení platnosti.

---

⁴ Srov. Čermák, F. – Filipec, J.: Česká lexikologie. Praha 1985, s. 122.

1.3. Zapojování lexikálních jednotek cizího původu do systému české lexikální zásoby

Přejetí cizího slova do českého jazykového systému není jednoduchý proces. Obvykle probíhá v několika fázích, přičemž ne všechna slova lze do češtiny zcela adaptovat. Zapojování lexikálních jednotek cizího původu do systému české lexikální zásoby je pro naši práci podstatnou kapitolou. Analyzovaná excerpata z Rudišova textu *Nebe pod Berlínem* se v textu vyskytují v různých fázích integrace do českého jazyka.

Jedním z důležitých kroků při přejímání slov z cizích jazyků je jejich slovnědruhové zařazení. Výjimku tvoří slova-termíny a slova označující cizí reálie, u nichž je zároveň s formou přejímán i jejich lexikální význam. U ostatních přejímaných slov může, ale také nemusí být přejata i taková významová struktura, jakou má slovo v původním jazyce. V případě, kdy význam přejímaného slova nemusí být pro uživatele jazyka zřejmý, je možné v psaném textu umístit vysvětlení tohoto významu.

V současné době je dominantním zdrojem přejímaných slov angličtina, ale můžeme se setkat i s přejímkami z francouzštiny, španělštiny, ruštiny, apod. Spolu s obrovským rozmachem informačních technologií dochází k tomu, že se v domácím jazyce stále častěji vyskytují jednotlivá slova a slovní spojení označující předměty a jevy cizího prostředí.⁵ V próze Jaroslava Rudiše *Nebe pod Berlínem* se nachází celá řada slov charakterizujících jevy cizího, v tomto případě německého, prostředí. Velká část těchto slov, zejména toponymická pojmenování berlínských čtvrtí a ulic, zůstávají často pouze ve funkci příležitostných výpůjček, které jsou

---

⁵ Srov. Martincová, Olga.: *Problematika neologismů v současné spisovné češtině*. Praha, UK 1983, s. 102 – 103.

vázány na konkrétní jazykový projev a do slovní zásoby se zpravidla nevčleňují.

Na jedné straně tedy máme přejatá slova zcela počeštělá, adaptovaná a na straně druhé slova citátová. Mezi těmito dvěma rovinami existuje celá řada přechodů a mezistupňů. Diference se objevují především v pravopise přejímaných slov. Pravopis přejímaných slov může zůstat zachován (angl.*e-mail*, *image*) nebo dochází k jeho rozkolísání a tvorbě dublet (angl.*marketing* i *marketink*). Poté dochází k počeštění, a to buď plnému (*džungle*) nebo přednostnímu (*džus*, *špagety*).

V kodifikačních příručkách jakými jsou *Pravidla českého pravopisu* a *Slovník spisovné češtiny* se zhruba od druhé poloviny 50. let projevuje zřetelná tendence k počešťování přejímaných slov. Mezi první atributy značící sklon k počešťování přejímaných slov patřila tendence funkčně fonetizovat pravopis, která byla součástí procesu směřujícího k zjednodušení a zpřístupnění spisovného jazyka širokým vrstvám uživatelů. V cizích slovech bylo zavedeno psaní *t* místo *th* a *z* místo *s*. Psaní *s* však bylo ještě ponecháno v latinské příponě *-ismus*, rovněž tak v několika slovech humanistické tradice *filosofie*, *gymnasium*, *president*, *presidium*, *universita* (a v jejich odvozeninách). Dále také ve slovech nezdomácnělých, jako např. *cirrhosis*, *gnose*, *gnoseologie*, apod. a rovněž v některých vlastních jménech osobních a zeměpisných. Tyto výjimky byly později zrušeny.⁶

V současné době se pokračuje v tendenci zjednodušit a zpřístupnit spisovný jazyk širokým vrstvám uživatelů. Přejímaná slova se často pravopisně počešťují, přičemž způsob psaní zpravidla odpovídá jejich české spisovné výslovnosti, samozřejmě s některými odchylkami. Počeštění pravopisu se

---

⁶ Srov. <http://cs.wikipedia.org/wiki/Pravidla_%C4%8Desk%C3%A9ho_pravopisu>[cit. 2009-12-09]

projevuje např. takto: písmeno *c* vyslovované jako [k] se píše jako *k*, zjednodušují se písmena zdvojená (*ss, ll, mm*, apod.), ve slovech zdomácnělých se původní *s* vyslovované v češtině jako [z] píše *z* - u některých slov se však píše *s* nebo *z* ve shodě s dvojí spisovnou výslovností (*diskuse* i *diskuze*), atd.⁷

Stupeň začlenění do českého jazykového systému reprezentuje také morfologická utvářenost přejatých slov. Část přejatých slov se skloňuje analogicky podle příslušného českého vzoru (*tragédie, oficír, fotbal*), některá substantiva mohou být nesklonná i sklonná (*revue*) a konečně značné množství přejatých substantiv zůstává nesklonné (*klišé, ragú*).

Co se týče slovního přízvuku, tak u přejímaných slov, která mají přízvuk na jiné než první slabice, dochází při přejetí těchto slov k přesunutí přízvuku na slabiku první. Důležitá je také změna výslovnosti hlásek typických pro cizí jazyk a to i přesto, že grafická podoba slov zůstává nezměněna (*interview* - *intervjú, revue* - *revý*).

Dokladem skutečnosti, že přejaté slovo zdomácnělo, je fakt, že dané slovo tvoří v češtině odvozeniny a složeniny.

Míru začlenění přejatého slova reprezentuje také sémaziologicko-onomaziologická derivace na základě podobnosti (*bestie fašismu*) a pojmové souvislosti (*centrum, rezervace*).

Přejatá slova mohou vytvářet homonymii. Homonyma jsou převzata z různých jazyků - např. *raketa „pálka“* z arabštiny přes angličtinu, „*létací stroj*“ z italštiny přes němčinu, apod. Přejatá slova se také stávají členy synonymických řad a jsou tu i základními synonymy - např. *imunita* - *obranyschopnost*.

---

⁷ Srov. Akademická Pravidla českého pravopisu. Praha 2008, s.28 - 34.

A konečně některá cizí slova přejímáme v dílčích systémech, jako například sportovní názvosloví z angličtiny (*fotbal, volejbal, basketbal, hokej*, apod.), popř. tyto dílčí systémy přejatá slova spoluutvářejí v kombinaci se slovy domácími (*mlok, čolek, ještěrka, žába*).⁸

---

⁸ Srov. Filipec, J. – Čermák, F.: Česká lexikologie. Praha, Academia 1985, s. 120 – 127.

1.4. Definice germanismu

Vzhledem k historickým, politickým a kulturním souvislostem tvoří germanismy nedílnou součást naší slovní zásoby a zároveň jsou důležitou komponentou naší práce. Z tohoto důvodu považujeme za vhodné představit zde oficiální definice germanismů prostřednictvím výkladových slovníků a lingvistických příruček.

Ve *Slovníku spisovné češtiny pro školu a veřejnost* je germanismus definován jako: „jazykový prvek přejatý z němčiny do jiného jazyka nebo podle němčiny v něm vytvořený“.⁹

Obširnější definice germanismu je zahrnuta pod výkladové heslo o výpůjčkách v *Encyklopedickém slovníku*. Autoři slovníku řadí germanismy k nejvýznamnějším výpůjčkám v češtině: „germanismy jsou nejpočetnější skupinou reprezentující výpůjčky od pračeštiny po rok 1945, ve spisovném lexiku zastoupeny výrazy široce kulturními a technickými, v obecném lexiku, slangu a argotu pak celé spektrum (*hedvábí, biskup, fara, hřbitov, máry, halda, fůra, forman, klempíř, pudl, pumpa, kramle, brýle, knoflík, flétna, punčochy, krám, muset, verbovat, překlenovat, vyrajbovat, luft(ovat), frajer* apod.)“¹⁰.

Vladimír Šmilauer v *Nauce o českém jazyku* hovoří o germanismech takto: „U slov německého původu, vztahujících se většinou k věcem denního života, musíme rozlišovat slova zdomácnělá od slov ostatních. Zdomácněla slova, stará i novější (je jich asi 550: *truhla, pytel, putna, boule, šunka, nudle, vločka* atd.) jsou pevnou složkou naší slovní zásoby a bylo by zcela protismyslné proti nim bojovat. Jiná slova, která kdysi přeplňovala jazyk rodinný a řemeslnický

---

⁹ Filipec, J. – Daneš, F. a kol.: *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost*. Praha, Academia 2003, s. 88.

¹⁰ Karlík, P. – Nekula, M.: *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha, NLN 2002, s. ?

(*cušpajs, lajntuch, špunt, pucovat* atd.) jsou dnes úsilím několika generací vytlačena na samou periférii a je třeba dovést je k zániku."¹¹

Slovenský lingvista Jozef Mistrík ve své *Encyklopédii jazykovedy* definuje germanismus jako jazykový prvek, obyčejně slovo (jeho podobu nebo význam) nebo syntaktickou konstrukci mající původ v němčině.

Germanismy člení Mistrík na: 1. přejaté jazykové prvky (zejména v minulosti), v současnosti již úplně zdomácnělé, např. *šlechta, rytíř, barva, flaška, futro, groš, švagr*; vícere germanismy však zůstaly jen v dialektech, do spisovného jazyka se nedostaly: *fěrtuch, firhaněk, šmakovat, truněk, fošna, kver, lajntuch, piglovat*.

2. jazykové prvky pronikající do příslušného jazyka z němčiny jako nepotřebné výpůjčky, např. *fest, glajchšaltovat, fertig*, nebo příliš časté používání zájmen ve funkci podmětu apod.

Zvláštní skupinu germanismů tvoří podle Mistríka lexikální citáty v literatuře s tématem druhé světové války. Vyskytují se jako aktualizační nebo jinak stylisticky funkční jazykové prostředky, např. *feldvebl, halt, fuhrer* atd.

V současnosti se z němčiny přejímají některé odborné termíny, např. z oblasti literární vědy (*Er-forma, Ich-forma, leitmotiv* atd.).¹²

---

¹¹ Šmilauer, Vladimír.: *Nauka o českém jazyku*. Praha, Státní pedagogické nakladatelství 1972, s. 138.

¹² Mistrík, J. a kol. *Encyklopédia jazykovedy*. Bratislava, Obzor, 1993. s. 156.

1.4.1 Jaroslav Rudiš a Nebe pod Berlínem

Vzhledem k tomu, že hlavním zdrojem materiálu pro naši práci je kniha Jaroslava Rudiše *Nebe pod Berlínem*, uvádíme zde několik stručných údajů o autorovi i o knize samotné. Detailní autobiografie Jaroslava Rudiše, stejně jako podrobné informace o jeho dalších knihách a projektech jsou k dispozici na Rudišových internetových stránkách www.rudis.cz.

Jaroslav Rudiš, spisovatel a scénárista, se narodil roku 1972 v Turnově. Rudiš je promováný učitel němčiny a dějepisu, studoval v Liberci, Praze, Curychu a Berlíně. V Berlíně pobýval v letech 2001 - 2002, když obdržel novinářské stipendium na Svobodné univerzitě. V současnosti žije v Praze.

Jaroslav Rudiš debutoval románem „rockových příběhů z berlínského metra“ *Nebe pod Berlínem* (2002), za který obdržel cenu Jiřího Ortena. Kniha byla přeložena do němčiny, polštiny, srbštiny, běloruštiny a bulharštiny, dočkala se i rozhlasového a divadelního zpracování. *Nebe pod Berlínem* tvoří volný tok vyprávění hlavního hrdiny, třicetiletého učitele z Prahy, Petra Béma, který se vypraví z Prahy do Berlína, kde založí kapelu U-Bahn a potká Katrin, do níž se zamiluje.

Pro naši práci je podstatný zejména kolorit berlínského metra a německé metropole vůbec, který tvoří důležitou součást románu bohatou na germanismy.

2 Analýza excerpovaného materiálu

2.1 Metodologie

Analyzovaným materiálem budou v naší práci, jak již bylo zmíněno výše, germanismy vyskytující se v knize Jaroslava Rudiše *Nebe pod Berlínem*. Vzhledem k situačnímu kontextu knihy tvoří značnou část výzkumného materiálu lexémy označující cizí reálie, především toponyma. Některé z nich přitom zůstávají na úrovni příležitostných výpůjček, vázaných na konkrétní jazykový projev, v našem případě tedy na dějový rámec prózy *Nebe pod Berlínem*, jak již bylo řečeno výše. U značné části analyzovaných lexémů však můžeme pozorovat větší či menší stupeň integrace do českého jazyka.

U přejatých slov se obvykle sledují změny výslovnostní, pravopisné, tvaroslovné a slovotvorné, popř. též sémantické, stylistické a kolokační.¹³

Náš výzkum vychází z psaného textu v němž volba lexémů a jejich tvarů odpovídá stylistickému autorskému záměru. Vzhledem k tomu dochází „u různých slov k různým změnám“, respektive u různých lexémů můžeme pozorovat různé formy adaptace. Z tohoto důvodu rozdělujeme excerpta do několika typových skupin na základě námi zvolené terminologie.

Kritériem pro klasifikaci germanismů do těchto skupin je míra jejich začlenění do českého jazykového systému. Základním aspektem je rozčlenění všech vybraných excerpt na germanismy adaptované a germanismy neadaptované. Germanismy neadaptované dále diferencujeme na germanismy zcela neadaptované a na germanismy parciálně neadaptované, které posléze rozdělujeme na germanismy parciálně neadaptované

---

¹³ Srov. Mravinacová, Jitka.: Přejímání cizích lexémů. In: Neologizmy v dnešní češtině. Praha 2005, s.190.

1. stupně a germanismy parciálně neadaptované 2. stupně. Germanismy adaptované členíme na adaptované germanismy 1. stupně a adaptované germanismy 2. stupně. Celkem tedy máme pět typových skupin diferencovaných mírou integrace analyzovaných germanismů do českého jazykového systému.

Pohybujeme se tedy na pomyslné ose, jejíž hranice je tvořena na jedné straně slovy do češtiny zcela adaptovanými – v naší terminologii **germanismy adaptovanými 1. stupně** (např. *šňůra*), a na straně druhé slovy, která se vyskytují pouze v originální německé podobě a jsou úplně neadaptovaná, většinou označují německé reálie – tato *propria* v naší terminologii označujeme jako **zcela neadaptované germanismy** (např. *Zelterstrasse*).

Mezi těmito dvěma póly se vyskytuje řada slov, u nichž adaptace proběhla alespoň částečně. Z tohoto důvodu neadaptované germanismy dále diferencujeme na germanismy parciálně neadaptované 1. stupně a germanismy parciálně neadaptované 2. stupně, jak již bylo řečeno výše.

Jako **parciálně neadaptované germanismy 1. stupně** klasifikujeme germanismy, které lze skloňovat analogicky dle příslušného českého deklinačního paradigmatu (např. *Charlottenburg*). **Parciálně neadaptované germanismy 2. stupně** vykazují ještě větší míru začlenění do českého jazykového systému tím, že jsou Rudišem v textu užívány ve fonetickém znění tak, jak je český mluvčí (nejčastěji hlavní hrdina a vypravěč Petr Bém) vyslovuje. Parciálně neadaptované germanismy 2. stupně tedy vykazují kromě změn morfologických také změny výslovnostní a pravopisné.

Adaptované germanismy reprezentují, jak již bylo řečeno výše, třídu slov, která jsou svou hláskovou stavbou,

gramaticky i formálně přizpůsobena českému jazyku. Z tohoto důvodu k nim přiřazujeme i poměrně velké množství exonym, která se v Rudišově textu vyskytují. Rozlišujeme adaptované germanismy 1. stupně a adaptované germanismy 2. stupně.

Adaptované germanismy 1. stupně jsou lexémy, které byly do češtiny přejaty z němčiny, jakožto z jazyka původního (např. šňůra ← ze stněm. Snuor, nyní Schnur), oproti tomu **adaptované germanismy 2. stupně** jsou slova, jež byla do češtiny přejata z němčiny, ale jejichž jazykový původ není německý (např. bunkr ← z něm. Bunker ← z angl. bunk).

2.2 Vymezení výzkumného problému

Předmětem této práce je popis a analýza vybraných germanismů z textu Jaroslava Rudiše *Nebe pod Berlínem* z hlediska stupně jejich adaptace do českého jazyka. Nejprve se ptáme, zda a u kterých jmen adaptace proběhla a pokud proběhla, tak jakým způsobem. V některých případech měl Jaroslav Rudiš možnost volby mezi adaptovanou variantou jména a jeho originální podobou. Cílem naší práce je tedy popsat stupeň adaptace jednotlivých lexémů a vytyčit kritéria toho, kdy Rudiš volí adaptovanou podobu jména a kdy jej naopak ponechává v originální podobě.

3 Zcela neadaptované germanismy

Zcela neadaptované germanismy jsou v naší práci zastoupeny především toponymy a zčásti také chrématonymy. Pro obě skupiny jmen je charakteristický fakt, že označují německé fenomény, zejména německé reálie. Jedná se o jména nesklonná, Rudišem užitá pouze v originálním znění.

3.1 Analýza zcela neadaptovaných germanismů - toponyma

Východiskem našeho zkoumání je v tomto případě předpoklad, že zcela neadaptované germanismy jsou slova zcela neintegrovaná a tudíž i nesklonná. Samohláskové, popř. dvojhláskové zakončení vybraných excerpt tomu napovídá, což dokládá i *Akademická mluvnice češtiny*.

Akademická mluvnice češtiny k problematice skloňování cizích toponym říká, že z cizích zeměpisných jmen zůstávají deklinačně nezačleněna neslovanská jména zakončená ve výslovnosti na samohlásky (e), (é), (í), (ó), (ú), přičemž tato jména jsou v grafice zaznamenána velmi různě, a dále také jména zakončená na dvojhlásku (au) a cizí toponyma zakončená na (-i) a (-u). Autoři mluvnice zmiňují také fakt, že mnohdy zůstávají nesklonována i jména víceslovná.¹⁴

Sklonnost či nesklonnost některých zeměpisných jmen lze také ověřit v Seznamu zeměpisných jmen, který je zahrnut do *Akademických Pravidel českého pravopisu*. Ze skupiny zcela neadaptovaných germanismů je zde jako nesklonný lexém klasifikováno toponymum *Dachau*.¹⁵

Problém nastává v případě jmen jednoznačně zakončených graficky i výslovnostně na -e, jelikož lexémy zakončené na

---

¹⁴ Srov. *Mluvnice češtiny 2*. Tvarosloví. Praha 1986, s. 352.

¹⁵ Srov. *Akademická Pravidla českého pravopisu*. Praha 2008, s.352.

-e mají své deklinační typy. To je případ toponym s komponenty: *-strasse* „ulice“, *-mitte* „střed“, *-wiese* „louka“, *-felde* „pole“, *-brücke* „most“, *-heide* „pastvina“. Přesto zůstávají nesklonná.

Všechna toponyma s výjimkou toponym *Hönow*, *Dachau*, *Bernau*, *Frohnau* hodnotíme jako kompozita, či víceslovná pojmenování pro něž jsou příznačné typické německé komponenty jako *-strasse* „ulice“, *-alle* „alej“, *-see* „jezero“, *-mitte* „střed“, *-wiese* „louka“, *-felde* „pole“, *-brücke* „most“, *-heide* „pastvina“. Jedná se o jména označující berlínské ulice, čtvrti, stanice metra, popřípadě německá města a vesnice.

Pro naši práci je nezbytným poznatkem způsob, jakým jsou tato propria užita v Rudišově textu. Rudiš všechna vybraná excerpta uvádí v nesklonné podobě, čímž potvrzuje náš předpoklad, dle kterého jsou všechna tato propria nesklonná a tudíž neadaptovaná. U uvedených excerpt tedy dochází k tvarové homonymii, přesněji homomorfii, kdy jediný tvar plní všechny pádové funkce.¹⁶ Toto tvrzení následně dokládáme několika ukázkami z textu:

-strasse:

*„Atom nám vyprávěl, že jeho strejda byl východoněmecký rocker, který zdrhnul na západ a potkával Iggho s Bowiem pravidelně v malých tureckých potravinách **na Hauptstrasse...**“* (Rudiš, J.:*Nebe pod Berlínem*. Praha 2002, s.58.)

*„Z dalších linek můžete vzít ještě šestku mezi Oranienburger Tor a Mehringdamm, možná ještě úosmičku **od Weinmeisterstrasse** po Hermannplatz, což je známá kebab linka...“* (Rudiš, J.:*Nebe pod Berlínem*. Praha 2002, s.110.)

---

¹⁶ Srov. Mluvnice češtiny 2. Tvarosloví. Praha 1986, s.283.

„Já mám **Mohrenstrasse** rád.“ (Rudiš, J.:Nebe pod Berlínem. Praha 2002, s.116.)

-see:

„Druhý den stojíme u paneláku na Smetanastrasse **ve Weissensee**.“ (Rudiš, J.:Nebe pod Berlínem. Praha 2002, s.36.)

„...stačilo ukázat pas a mohl jste jet, kam vás napadlo, třeba až **do Wannsee**...“ (Rudiš, J.:Nebe pod Berlínem. Praha 2002, s.38.)

-Allee:

„Dali jsme malý pouliční koncert pod úbánem **na Schönhauser Allee**.“ (Rudiš, J.:Nebe pod Berlínem. Praha 2002, s.105.)

„Je hnědá a podřezává bývalou **Stalin Allee**, kde vykachlíčkované stanice připomínají obří koupelný.“ (Rudiš, J.:Nebe pod Berlínem. Praha 2002, s.118.)

3.2 Analýza zcela neadaptovaných germanismů - chrématonyma

Do skupiny zcela neadaptovaných germanismů kromě toponym náleží také několik chrématonym, tedy jmen označujících lidské výtvoř, které nejsou pevně spojeny s krajinou (společenské jevy, instituce, apod.)¹⁷. Jedná se o chrématonyma *Volksbühne*, *Stütze*, *Zitty*, *Ministerium für Staatssicherheit (MFS)*, *Stasi*, *KaDeWe*, *Berlinale*.

Chrématonyma *Stütze* a *Zitty* jsou názvy časopisů, *Volksbühne* je jméno známé berlínské divadelní scény. *Stasi* je stejně jako *Ministerium für Staatssicherheit (MFS)* označení nechvalně známé Státní bezpečnosti bývalé NDR. *KaDeWe* je název populárního berlínského obchodního domu a *Berlinale* označuje prestižní filmový festival.

Jedná se o neživotná substantiva, která zůstávají v textu nesklonná, tudíž neadaptovaná. Rodově se tato substantiva, s výjimkou lexému *Stasi*, který je rodu ženského, řadí k neutřům. Chrématonymu *Stasi* a stejně tak i chrématonymu *KaDeWe* se podrobněji věnujeme níže.

Lexémy *Stütze* a *Zitty* jsou v Rudišově textu často součástí nominativu jmenovacího, tj. nominativu vyjadřujícího jméno osoby nebo věci na základě spojení s nadřazeným substantivem:¹⁸

„Jen mi před obličej rázně strčila **vydání časopisu bezdomovců *Stütze***.“ (Rudiš, J.:*Nebe pod Berlínem*. Praha 2002, s.14.)

„Minulý týden mi strčil po zkoušce naší - stále dvoučlenné - kapely **časopis *Zitty***, nateklý do tloušťky kulturou a inzeráty.“ (Rudiš, J.:*Nebe pod Berlínem*. Praha 2002, s.47.)

¹⁷ Srov.Lotko, Eduard.:Slovník lingvistických termínů pro filology. Olomouc 2005, s.47.

¹⁸ Srov.Lotko, Eduard.:Slovník lingvistických termínů pro filology. Olomouc 2005, s.79.

Nominativ jmenovací je, jak bude patrné níže u parciálně neadaptovaných germanismů 1. stupně, z hlediska deklinace cizích jmen velmi důležitým prostředkem a v Rudišově próze se vyskytuje poměrně často.

3.2.1 Chrématonyma KaDeWe a Stasi

Chrématonymum *KaDeWe* představuje běžně užívanou zkrácenou verzi oficiálního názvu obchodního domu *Kaufhaus des Westens*. Jak je patrné jedná se o zkratku, přesněji o zkratkovou složeninu sylabickou – tj. složenou z počátečních slabik slov víceslovného pojmenování.¹⁹

*„A voni byly tak drzý, myslím ty holky, že jim z vokna házely časopisy, reklamní letáky z **KaDeWe**, (...)“* (s. 64)

Lexém *Stasi* je z hlediska slovotvorného, stejně jako chrématonymum *KaDeWe*, zkratkovou složeninou vzniklou spojením počátečních slabik členů kompozita *Staatssicherheit*. *Stasi* byla tajnou státní službou bývalé NDR. Název *Stasi* je synonymním pojmenováním pro *Ministerium für Staatssicherheit* (MfS)²⁰ neboli pro Ministerstvo státní bezpečnosti.

*„Ale já si představuju, jak na čele každé soupravy svítilo: Zadáno pro **MfS** – **Ministerium für Staatssicherheit**. Ale **Stasi** byla tajná organizace.“* (s. 118)

---

¹⁹ Srov. Mluvnice češtiny I. Tvoření slov. Praha 1986, s. 524 – 525.

²⁰ Srov. Schell, Manfred – Kalinka, Werner.: *Stasi – nekonečný příběh*. Praha 2005, s. 15.

4 Parciálně neadaptované germanismy 1. stupně

Jak již bylo řečeno výše, jako parciálně neadaptované germanismy 1. stupně klasifikujeme ta excerpta, která můžeme skloňovat analogicky dle příslušného českého deklinačního paradigmatu. S přiřazením lexému k určitému deklinačnímu paradigmatu úzce souvisí také jeho rodové zařazení. Na tomto místě proto citujeme *Akademickou mluvnici češtiny*, která k problematice rodu u jmen cizího původu říká toto: „Zeměpisná jména cizího původu si v češtině zpravidla nezachovávají mluvnický rod z původních jazyků, o jejich rodovém zařazení rozhodují činitelé jazykové povahy, daní především u singulárových jmen jejich zakončením v Nsg a začleněností do skloňovacího systému češtiny. Ta z nich, která lze podle zakončení přiřadit k některému českému deklinačnímu typu, přejímají i jeho rod, to platí nejen pro toponyma z jazyků neslovanských (*Freiburg* je v češtině maskulinum), ale i jinoslovanských.“²¹

V případě parciálně neadaptovaných germanismů 1. stupně se podobně jako u zcela neadaptovaných germanismů jedná především o toponyma a malou skupinu chrématonym. Vybraná excerpta opět rozčleňujeme do skupin na základě jejich charakteristického komponentu (*-platz, -dorf, -berg*, apod.) a do zvláštní skupiny řadíme ta propria, která typický komponent nevykazují. Z hlediska slovtvorného zde platí totéž, co u skupiny zcela neadaptovaných germanismů – většina analyzovaných proprií jsou kompozitní nebo víceslovná pojmenování.

---

²¹ *Akademická mluvnice češtiny II*. Praha 1986, s. 86.

4.1 Toponyma s komponentem „-platz“

Toponyma obsahující charakteristický komponent „-platz“ (prostranství) představují, co se týče výskytu v textu, poměrně frekventovanou skupinu. Jedná se převážně o názvy stanic berlínského metra a o berlínská náměstí. Deklinační formant těchto jmen v základním tvaru nominativu singuláru (-tz) odpovídá neživotným maskulinům vzoru hrad. Lexémy s komponentem „-platz“ tedy mohou vyjadřovat morfologické kategorie pádu, čísla a rodu prostřednictvím deklinačního paradigmatu vzoru hrad. Této možnosti Rudiš ve své próze využívá, ale není tomu tak vždy. V několika případech ponechává uvedená propria v nesklonné podobě.

Obecně lze říci, že pokud jsou tato jména součástí tzv. nominativu jmenovacího²² (na nádraží *Wittenbergplatz*), zůstávají nesklonná. Jestliže však tato toponyma figurují ve větě bez nadřazeného substantiva, skloňují se podle vzoru hrad, jak je patrné z několika následujících příkladů:

„Jednou mi takhle na **Potsdamer Platzu** vystoupil starej nahluchlej dědek.“ (Rudiš, J.:*Nebe pod Berlínem*. Praha 2002, s.63.)

„Jmenuju se Bertrám,“ vybafnul na mě na schodech do úbánu na **Senefelder Platzu** ten chlapík (...).“ (Rudiš, J.:*Nebe pod Berlínem*. Praha 2002, s.132.)

X

Nominativ jmenovací:

„Celou noc se prohrabovali na nádraží **Wittenbergplatz** mezi těmi šutry (...).“ (Rudiš, J.:*Nebe pod Berlínem*. Praha 2002, s.67.)

---

²² Nominativ jmenovací=nominativ vyjadřující jméno osoby n. věci na základě spojení s nadřazeným substantivem.

„(...) a je jen náhoda, že to molo zrovna nestojí na Ku´Dammu, ale **na nádraží Potsdamer Platz**.“ (Rudiš, J.:*Nebe pod Berlínem*. Praha 2002, s.64.)

Je nutno podotknout, že spojení typu *na nádraží Wittenbergplatz*, ve *stanici Senefelder Platz* je možné skloňovat kompletně (na *nádraží Wittenbergplatzu*, ve *stanici Senefelder Platzu*). Správné jsou tedy obě varianty - užití nominativu jmenovacího (*na nádraží Wittenbergplatz*) i kompletně skloňované spojení (*na nádraží Wittenbergplatzu*), avšak vzhledem k tomu, že se jedná o jména cizího původu je vhodnější užití nominativu jmenovacího - tedy: *na nádraží Wittenbergplatz*.²³

Nominativu jmenovacího Rudiš ve svém textu užívá hojně, o čemž se přesvědčíme u dalších excerpt, např. u skupiny excerpt s formantem „-itz“, viz níže.

Oprávněnost a vhodnost užívání nominativu jmenovacího zejména v případě cizích jmen potvrzují v internetové jazykové příručce Ústavu pro jazyk český AVČR: „Nominativ jmenovací je novější a je užíván zvláště tehdy, je-li konkrétní jméno cizího původu. Obvykle proto píšeme: *u jezera Ontario, na poušti Karakum, protilátky alemtuzumab* atp. Toto řešení je hojně využíváno také v případech, kdy je domácí jméno neobvyklé, řídké užívané, např.: *na potoku Mastník, na hoře Mezivrata, za osadou Táboráček*.

Od jmen cizího původu, která jsou nesklonná (*hrdina města Los Angeles, starosta Kóbe*) anebo v češtině obtížněji skloňovatelná (*na pohoří Kordillery, ve vesnici Štanjel, o městu Bruggy*), se užívání prvního pádu rozšířilo i ke jménům domácím, a to zvláště pokud jde o jméno dlouhé nebo by

---

²³ Srov. <<http://prirucka.ujc.cas.cz/?id=203>>, [cit. 2009-07-25]

skloňováním určitého jména došlo k méně průhlednému zřetězení pádů.²⁴

4.2 Toponyma s komponentem „-dorf“

Toponyma s typickým komponentem „-dorf“ (vesnice) vyjadřují morfologické kategorie pádu, čísla a rodu, stejně jako toponyma s komponentem „-platz“, tedy prostřednictvím deklinačního paradigmatu vzoru hrad.

Všechna tři propria s komponentem „-dorf“ Rudiš v textu užívá jako sklonná. Z hlediska naší práce je zajímavé především toponymum *Jägerndorf*, které představuje dnes už méně známý německý ekvivalent pro slezské město Krnov. Rudiš zvolil německou alternativu vzhledem k významovému kontextu příběhu:

*„(...)moje babička byla Němka z **Jägerndorfu** ve Slezsku, a přestože česky uměla taky, jinak než německy s námi nepromluvila.“* (Rudiš, J.:*Nebe pod Berlínem*. Praha 2002, s.22).

4.3 Toponyma s komponentem „-hof“

Komponent „-hof“ (dvůr) se v Rudišově textu vyskytuje v dvojí podobě - samostatně, jako název bavorského města *Hof*, nebo jako zadní člen kompozita *Bahnhof* (nádraží). Apelativum *Bahnhof* je následně součástí víceslovných pojmenování označujících konkrétní nádraží a stanice (*Anhalter Bahnhof*). Pro přehlednost proto uvádíme v seznamu excerpt apelativum *Bahnhof* jako další typický komponent vedle samostatného komponentu „-hof“.

---

²⁴ <<http://prirucka.ujc.cas.cz/?id=203>>, [cit. 2009-07-25]

Samotný komponent „-hof“ stejně jako kompozitum „*Bahnhof*“ odpovídá vzhledem k zakončení v základním tvaru nominativu singuláru neživotným maskulinům vzoru *hrad*, čehož Rudiš ve svém textu plně využívá a všechna uvedená excerpta s komponentem „-hof“ jsou v textu uváděna jako sklonná:

„(...)takže když vystoupili **v Hofu** na nádraží, byli zpocení jak myši.“ (Rudiš, J.:*Nebe pod Berlínem*. Praha 2002, s. 80.)

„Já mu říkám, že ne, že to je **na Hamburger Bahnhofu**, že tam je výstava moderního čínského umění.“ (Rudiš, J.:*Nebe pod Berlínem*. Praha 2002, s.129.)

„Jedna je v domácnosti, uklízí vaří a zase uklízí, druhá pracuje **na Ostbahnhofu** coby hajzbába.“ (Rudiš, J.:*Nebe pod Berlínem*. Praha 2002, s. 73.)

Je důležité zmínit, že typický německý komponent „-hof“ byl přehodnocen na českou toponymickou příponu „-ov“, která je známá z hojných českých jmen typu *Benešov*, *Vrbov*, apod.²⁵

4.4 Toponyma s komponentem „-burg“ a „-berg“

Společným jmenovatelem pro všechna excerpta, která obsahují komponenty „-burg“ (*hrad*) a „-berg“ (*hora*), je opět deklinační paradigma neživotných maskulin vzoru *hrad*. Všechna tato propria se v textu vyskytují ve skloňované podobě. Krátce se pozastavíme pouze u toponyma *Prenzlauer Berg*, jež zůstalo jako jediné neskloňováno, a u toponyma *Kreuzberg*.

Prenzlauer Berg v Rudišově textu, jak již bylo řečeno výše, nedeklinuje:

---

²⁵ Srov. Šrámek, R.:*Cizí místní jména v češtině*. In: *Český jazyk na přelomu tisíciletí*. Praha 1997, s. 280 – 286.

„(...) a já řeknu, že náš poslední koncert dopadnul na jedničku, byl to už třetí, hráli jsme na minifestivalu v tělocvičně gymplu **na Prenzlauer Berg**, kam kdysi chodil Atom,(...)“ (Rudiš, J.:Nebe pod Berlínem. Praha 2002, s. 66.)

„Po válce mu postavili sochu ve stínu paneláků **na Prenzlauer Berg**, která je tak veliká, že si u ní každý připadne malý.“ (Rudiš, J.:Nebe pod Berlínem. Praha 2002,s. 115)

Důvod, proč Rudiš toto toponymum použil v originální podobě a nevyužil možnosti deklinace, je pravděpodobně ten, že toponymum *Prenzlauer Berg* má charakter víceslovného pojmenování. Skutečnost, že cizí víceslovná pojmenování mnohdy zůstávají nesklonná jsme zmiňovali již v kapitole věnované zcela neadaptovaným germanismům. Důležité je zde slůvko „mnohdy“, neboť ani v Rudišově próze neplatí toto tvrzení absolutně, což dokládá např. toponymum *Hamburger Bahnhof* - viz předchozí strana, které jako víceslovné pojmenování deklinuje. V analyzovaném textu však najdeme také jména, která tuto tezi naopak podporují - např. v kapitole 4.7 toponyma s komponenty „-markt“ a „-tor“.

Toponymum *Kreuzberg* je pozoruhodné z toho důvodu, že označuje hned dva denotáty. Jedním z nich je Křížová hora (německy *Kreuzberg*) nacházející se v Lužických horách v blízkosti německých hranic. Druhým denotátem je berlínská čtvrť *Kreuzberg*. Z kontextu prózy je jasné, že se jedná právě o berlínskou čtvrť, která nevykazuje žádný český ekvivalentní název. Autor tedy neměl možnost výběru mezi českou a německou variantou.

„Katrin jí vyprávěla, jak jsme v úterý večer jeli úbáňem mezi **Kreuzbergem** a *Mitte* a naproti nám seděl (...).“ (s. 102)

Největší frekvenci výskytu v textu má z uvedených excerpt toponymum *Schöneberg*, které deklinuje naprosto pravidelně dle paradigmatu vzoru hrad. Stejnou pravidelností se vyznačují také všechna propria s komponentem „-burg“, což potvrzují následující příklady:

„Na večírku u *Karininých islandských kamarádů v Schönebergu* měli silnou, ale špatnou trávu, (...).“ (Rudiš, J.:*Nebe pod Berlínem*. Praha 2002, s. 120.)

„Týden po generálovi se vrhnul pod vlak dobře zavedený lékárník z *Charlottenburgu*, (...).“ (Rudiš, J.:*Nebe pod Berlínem*. Praha 2002, s. 41.)

„O ně projevil zájem nějaký sběratel z *Lüneburgu*, nějaký *Schwarze*.“ (Rudiš, J.:*Nebe pod Berlínem*. Praha 2002, s. 68.)

4.5 Toponyma s komponenty „-hausen“, „-stadt“ a „-stein“

Tyto tři skupiny kompozitních excerpt, stejně jako skupiny předcházející, deklinují jako neživotná maskulina vzoru hrad. V Rudišově textu se všechna tato jména, s výjimkou excerpta *Königstein*, vyskytují ve skloňované podobě, což dokládají následující ukázky z textu:

„(...)že se Němců nebojí, protože její starej přišel o život v *Sachsenhausenu* a co mohlo bejt horší než tohle.“ (s. 52)

„Bydlí v paneláku v *Eisenhüttenstadtu* - Městě železáren - na polské hranici, které v padesátých letech pomáhala vystavět (...).“ (s. 28)

Toponymum *Königstein* je užito jako součást nominativu jmenovacího a jako takové zůstává nesklonné, deklinuje pouze

nadřazené substantivum hrad, což dokládá následující příklad z textu:

„(...)pak čumí do špinavé zdi naproti a večer se těší z pohledu na údolí Labe **z hradu Königstein** v předjaří.“ (Rudiš, J.:*Nebe pod Berlínem*, Praha 2002, s. 86.)

Zde měl Rudiš opět možnost výběru, neboť, jak již bylo zmíněno výše v souvislosti s toponymy s charakteristickým komponentem „-platz“, pokud je jméno ve spojení s nadřazeným substantivem, je možné skloňovat všechny součásti tohoto spojení – tedy „těší se z pohledu na údolí Labe *z hradu Königsteinu*“.

4.6 Toponyma s formantem -itz

Deklinační formant v základním tvaru Nsg (-itz) napovídá, že i tato excerpta mohou deklinovat jako neživotná maskulina vzoru hrad. V Rudišově textu ovšem zůstávají nesklonná. Toponyma *Loschwitz* a *Steglitz* jsou součástí nominativu jmenovacího, ve kterém, jak již zmiňujeme výše, deklinuje pouze nadřazené substantivum:

„Ani informace, že na parkovišti u supermarketu **ve čtvrti Steglitz** spatřila důchodkyně M. D. vousatého teroristu, (...)“ (s. 12)

„(...) jakou barvu mívalo Labe **pod kopcem Loschwitz** u Drážďan, co tam je ta nejstarší vosobní lanovka na světě.“ (s. 85)

Toponymum *Sassnitz* se v Rudišově textu vyskytuje jen jednou a v jediné souvislosti. Zůstává nesklonné, avšak na rozdíl od toponym *Steglitz* a *Loschwitz* není součástí nominativu jmenovacího. Důvod, proč tento lexém Rudiš uvedl v nesklonné podobě nelze přesně stanovit. Pravděpodobně tak učinil

z důvodu kontextového a stylistického. Deklinovaná varianta toponyma *Sassnitz* by působila příliš kostrbatě a narušila by tak plynulý tok výpovědi.

„Říkali jsme, že všichni pocházíme **ze Sassnitz** a zpívali německo-česky.“ (s. 22)

4.7 Toponyma s komponenty „-kreuz“, „-markt“, „-damm“, „-hain“, „-tag“, „-insel“, „-tor“, „-zahn“, „-kölln“ a „-leben“

Následující excerpta se v Rudišově textu objevují spíše sporadicky, nejčastěji pouze jednou. Výjimkou jsou toponyma *Ku´Damm* a *Friedrichshain*, která jsou naopak poměrně frekventovaná.

Jednotícím prvkem pro všechny tyto lexémy je opět deklinační paradigma neživotných maskulin vzoru hrad. Vzhledem k tomu, že se v celém textu vyskytují většinou jen jednou a v jediné větě, jak již bylo řečeno výše, nelze u všech s jistotou říci, zda dal Rudiš přednost podobě deklinované před podobou originální či nikoliv. Toto tvrzení však neplatí pro frekventovaná toponyma *Ku´Damm* a *Friedrichshain*, která v Rudišově próze deklinují pravidelně jako neživotná maskulina vzoru hrad:

„Strýc se zeptal, jak je tedy vysoká, otec řekl, že asi jako ta, co mu ukazoval v Berlíně **ve Friedrichshainu**, (...).“ (s. 78)

„Má v kavárně **na Ku´Dammu** schůzku s jednou slečnou, co prodává v KaDeWe v oddělení luxusního dámského prádla a punčochového zboží.“ (s. 85)

Excerpta s charakteristickými komponenty „-kreuz“, „-hain“,

„-tag“, „-insel“, „-damm“, „-zahn“, „-kölln“ a „-leben“ mají z hlediska slovotvorného jednoznačný kompozitní charakter. Výjimkou představují pouze toponyma *Hackescher Markt* a *Oranienburger Tor*, v jejichž případě se jedná o víceslovná pojmenování, která často zůstávají v nesklonné podobě – viz výše kapitola 4.4 a následující ukázka z textu:

„(...) jakou jsem dneska odpoledne slyšel od jednoho mladého Jihoameričana u esbánu **na Hackescher Markt**.“ (s. 66)

Z hlediska naší práce jsou zajímavá především toponyma *Ku´Damm* a *Reichstag* u nichž se nyní krátce zastavíme.

4.7.1 Toponymum *Ku´Damm*

Ze slovotvorného hlediska je zajímavé toponymum *Ku´Damm*. Jak Rudiš v apendixu knihy vysvětluje, jedná se o nejběžnější označení slavného berlínského bulváru *Kurfürstendamm*. *Ku´Damm* má tedy povahu slova zkratkového, jelikož má po stránce zvukové i tvaroslovné charakter slova. Do větné souvislosti se tedy *Ku´Damm* jako slovo zkratkové začleňuje flektivními koncovkami podle rodového zařazení, jež je obvykle určováno zakončením zkratkového slova, nikoli rodem určujícího slova plné podoby.²⁶

4.7.2 Toponymum *Reichstag*

Toponymum *Reichstag* označuje významnou historickou berlínskou budovu, která byla v minulosti svědkem mnoha důležitých politických setkání a dnes je sídlem německého parlamentu. V češtině existuje pro „*Reichstag*“ naprosto ekvivalentní

---

²⁶ Srov. Akademická mluvnice češtiny I. Praha 1986, s. 522 – 523.

a běžně užívané pojmenování Říšský sněm. Rudiš si tedy mohl vybrat mezi variantou německou a variantou českou. Zvolil první možnost a v jeho textu figuruje alternativa německá - *Reichstag*:

*„Günter říká, že na Alexu trasa zatím končí, kancléř by ji chtěl popohnat až **pod Reichstag** - který vypadá jako hangár na zepelíny -, ale chybí mu prachy.“* (s. 118)

Důvod, proč dal Rudiš přednost německému pojmenování před českým je nasnadě. Stejně jako v dalších podobných případech se jedná o stylistickou a kontextovou záležitost. Jak je patrné z naší uvedené ukázky, výpověď obsahující toponymum *Reichstag* nevyřkl sám vypravěč Čech Petr Bém, ale jistý Němec Günter, který nezná českou variantu a tudíž užití varianty německé je v tomto případě na místě.

4.8 Parciálně neadaptované germanismy 1. stupně - toponyma bez charakteristického komponentu

Skupina parciálně neadaptovaných germanismů 1. stupně bez charakteristického komponentu se opět, jako toponyma předcházejících kategorií, co se týče deklinace přiřazují k deklinačnímu paradigmatu neživotných maskulin vzoru hrad. Všechna tato toponyma jsou v textu *Nebe pod Berlínem* pravidelně skloňována, což demonstrujeme následujícími příklady:

*„(...) a koukne oknem na peron, kde zabrzdil vlak **do Buchu**.“* (s. 63)

*„Paní Blumová vypráví, jak 1. července 1989 přijela **z Alexu** metrem i stranická delegace s Erichem Honeckerem, (...).“*
(s. 37)

„Když třeba vyrazíte po újedničce dál **do Dahlemu** a jsou prázdniny nebo volno, (...).“ (s. 110)

4.8.1 Bautzen a Köpenick

Specifickým znakem těchto toponym, kterým se odlišují od ostatních excerpt ze skupiny lexémů bez charakteristického komponentu, je existence jejich českého ekvivalentu. Toponymum *Bautzen* je v češtině známé jako *Budyšín* a *Köpenick* jako *Kopník*.

Rudiš ve svém textu aplikuje jak originální německou variantu *Bautzen*, tak i český ekvivalent *Budyšín* a to především z důvodu významového a stylistického. Německé toponymum *Bautzen* vkládá do úst mluvčímu ruského původu žijícímu v Německu. Exonymum *Budyšín* poté uvádí v jakýchsi vysvětlivkách, ve kterých načrtává historická a zeměpisná fakta vztahující se k toponymu *Bautzen*:

„Viš, co je to **Baautzeen**, ty pitomče?“ (s. 14)

„Město v Lužici, které kdysi patřilo k zemím Koruny české. Nyní východní konec *Eurolandu*. Český **Budyšín**.“ (s. 17)

Köpenick se v Rudišově próze vyskytuje pouze v originální podobě. Vzhledem k tomu, že české ekvivalenty *Budyšín* a *Kopník* představují plně adaptované germanismy – v případě zeměpisných jmen se jedná o tzv. exonyma – připomeneme si tato jména znovu v kapitole věnované adaptovaným germanismům 1. stupně.

4.8.2 Alex

V souvislosti s toponymem *Ku'Damm* jsme již zmiňovali tzv. appendix knihy *Nebe pod Berlínem*, ve kterém autor podrobněji přibližuje některá berlínská zákoutí, oblíbená jídla, apod. Právě díky tomuto appendixu se dozvídáme, že *Alex* představuje hojně užívanou zkráceninu kompozitního pojmenování *Alexanderplatz*. V samotné próze nalezneme většinou jen výraz *Alex*. Nezkrácená verze *Alexnderplatz* se vyskytuje pouze jednou a to na plakátu - tedy jako oficiální varianta:

„Stanice **Alexanderplatz**, 5. 8. 2002 18:00, nástupiště U5.“ (s. 133)

4.9 Parciálně neadaptované germanismy 1. stupně - chrématonyma

Do kategorie parciálně neadaptovaných germanismů 1. stupně řadíme, kromě rozsáhlého souboru toponym, také několik chrématonym. Tato chrématonyma označují bary, hospody, pokrmy, nápoje a periodika. Z hlediska slovotvorného se jedná nejčastěji o kompozita (*Meilenstein*, *Nordring*, *Jägermeister*, *currywurst*) a o víceslovná pojmenování (*Die Tageszeitung*, *Die Toten Hosen*).

Uvedená chrématonyma se opět, stejně jako toponymická excerpta, přiřazují jednoznačně k deklinačnímu paradigmatu neživotných maskulin vzoru hrad. Odpovídající neživotné koncovky však z uvedených jmen mají pouze lexémy *Meilenstein* a *Nordring*:

„(...)protože se otevřely dveře a se sluncem vstoupila **do Nordringu** dlouhonohá blondátá holka s černými brýlemi místo čelenky (...)“ (s. 117)

Lexém *Jägermeister*, označující známý alkoholický nápoj, podobně jako lexémy *currywurst* a *bratwurst*, představující

oblíbené německé speciality, mají v užitých tvarech životné koncovky. Tyto koncovky svým expresivním charakterem zapadají do celkového jazykového ztvárnění textu:²⁷

„(...)Němci pijou **Jägermistra**, (...)“ (s. 127)

„(...)s **currywurstem** na tácku se z kravatáků cítí dobře jen místní kancléř, (...)“ (s. 66)

Výraz *Zosch* představující název baru odpovídá vzhledem k zakončení v Nsg ve výslovnosti na souhlásku měkkou (-š) deklinačnímu paradigmatu neživotných maskulin vzoru stroj. Je na místě podotknout, že pokud je některé z uvedených chrématonym součástí nominativu jmenovacího je vždy nesklonné, podobně jako chrématonymum *Zosch*:

„Začali jsme zkoušet a za tři týdny stáli promrzlí s nástroji pěti vlastními a třemi ukradenými skladbami **před barem Zosch** v Tucholsky Strasse, (...)“ (s. 51)

Další z výrazů reprezentujících skupinu chrématonym představuje název levicových novin *Die Tageszeitung*. V Rudišově textu se vyskytuje jen jednou a to v nesklonné originální podobě. Jedná se o víceslovné pojmenování, které by se vzhledem k zakončení Nsg na souhlásku tvrdou (-g) dalo skloňovat jako neživotné maskulinum vzoru hrad, avšak jak jsme již několikrát zmiňovali výše, víceslovná pojmenování zůstávají často nesklonná, neboť jejich deklinace by mohla způsobovat výslovnostní obtíže. Vše co bylo řečeno o chrématonymu *Die Tageszeitung* platí úplně stejně i pro chrématonymum zastupující název hudební punk rockové skupiny *Die Toten Hosen*, které je v Rudišově textu taktéž nesklonné:

---

²⁷ Srov. <<http://prirucka.ujc.cas.cz/?id=201>>, [cit. 2009-10-10]

„(...) dva ošahané kytarové aparáty, do kterých prý vylili pivo **Die Toten Hosen** na berlínském koncertě, (...).“ (s. 24)

„(...) a po večerech prodával ranní vydání levicových novin **Die Tageszeitung**.“ (s. 48)

Stejně zakončení jako chrématonymum *Die Tageszeitung* - tedy v Nsg na tvrdou souhlásku -g mají i toponyma s charakteristickým komponentem „-burg“ (hrad) a „-berg“ (hora, kopec). Nemůžeme zde ovšem říci, že by pro ně platilo totéž, co pro chrématonymum *Die Tageszeitung*, byť mají shodné zakončení i deklinační paradigma neživotných maskulin vzoru hrad. Obě skupiny jmen jsme komentovali již výše, lexémy reprezentující tyto skupiny jsme na základě Rudišova textu vyhodnotili jako sklonné, s výjimkou toponyma *Prenzlauer Berg*, které jakožto víceslovné pojmenování nedeklinuje.

5 Parciálně neadaptované germanismy 2. stupně

Parciálně neadaptované germanismy 2. stupně v míře adaptace do českého jazyka převýšily o úroveň parciálně neadaptované germanismy 1. stupně, jak již bylo zdůrazněno výše. Stejně jako parciálně neadaptované germanismy 1. stupně můžeme i tato excerpata bez problémů přiřadit k některému českému deklinačnímu paradigmatu, což je usnadněno skutečností, že tyto lexémy jsou uvedeny ve fonetickém znění, tedy tak, jak se vyslovují. Výjimku představují pouze excerpata *folkspolicaj* a *hundrt*, která jsou v Rudišově próze nesklonná, viz níže. Některé z uvedených excerpt se pohybují na hranici mezi parciálně neadaptovanými germanismy 2. stupně a adaptovanými germanismy 1. stupně. Jedná se především o lexémy *fíra*, *fírer* a *pancrfaust*.

V závorce za vybraným excerptem vždy uvádíme jeho originální německou podobu. Každému vybranému lexému nyní věnujeme samostatný odstavec.

Úbán (U-Bahn)
Esbán (S-Bahn)
Fíra (Führer)
Fírer (Führer)
Bundesvér (Bundeswehr)
Folksvágn (Volkswagen)
Folkspolicaj (Volkspolizei)
Pancrfaust (Panzerfaust)
Škodovka hundrt (Hundert)

5.1 Úbán, Esbán

U-Bahn i *S-Bahn* představují v němčině zkratková slova vzniklá spojením počátečního písmene určujícího slova se základním slovem – *die Schnellbahn* = *S-Bahn*, *das Untergrundbahn* = *U-Bahn*.²⁸ V Rudišově próze se, pokud jde o *úbán*, setkáme jak se zkratkovým slovem v originální verzi, tak i s jeho podobou

---

²⁸ Srov. Německo-český, česko-německý studijní slovník. Olomouc 2002, s. 93.

fonetickou, která je značně frekventovaná. Je třeba říci, že originální podoba *U-Bahn* se objevuje nejčastěji ve funkci názvu kapely hlavního hrdiny, kdežto *úbán* pouze ve spojení s podzemní dráhou. Obě varianty deklinují bez problémů jako neživotná maskulina vzoru hrad, což potvrzují následující příklady:

*„Koncert **U-Bahnu** na nástupišti **úbánu**.“* (s. 132)

*„(...) stejně jako se protínají linky **úbánu** a **esbánu** na plánu, který Günter vytáhl z tašky.“* (s. 64)

Esbán se v Rudišově textu vyskytuje pouze ve fonetické podobě a taktéž deklinuje pravidelně jako neživotné maskulinum vzoru hrad:

*„A pak jsme vyrazili do centra, **esbánem** na Alex...“* (s. 20)

*„Jakmile jedeš **v esbánu** načerno a ještě načerno hraješ, seš černej, (...).“* (s. 115)

5.2 Fíra

Lexém *fíra* je zkráceným výrazem označujícím strojvůdce. Slovem původním je v tomto případě apelativum *mašinfíra*, čili zastaralý výraz pro strojvůdce, viz níže. Výraz *fíra* odpovídá deklinačnímu paradigmatu životných maskulin vzoru předseda:

*„(...) tak sedí v Nordringu na Schönhauser Allee, staré hospodě, kde se **fírové** a nádražáci taky setkávají a pořádají šipkové turnaje.“* (s. 36)

5.3 Fírer

Fírer je, jak je zřejmé z kontextu knihy, fonetická podoba lexému *Führer* (vůdce), představující hanlivý přívlastek pro Hitlera, viz ukázka z textu:

„Slyšel jsem teorii, že **fírer** od té doby, co trávil ke konci války většinu času v bunkru, začal psychicky chřádnout, (...).“
(s. 84)

Správná je však podoba s *y*, tedy *fýrer*, nikoli *fírer*, jak píše Rudiš. Vzhledem k tomu, že substantivum *fýrer* nepatří mezi spisovné výrazy, nenajdeme jej v *Pravidlech českého pravopisu* ani ve *Slovníku spisovné češtiny pro školu a veřejnost*, abychom mohli doložit korektnost našeho tvrzení, že gramaticky správná je varianta s *y* – *fýrer*, nikoli *fírer*. Výraz *fýrer* však můžeme dohledat v *Akademickém slovníku cizích slov*. Lexém *fýrer* označuje podle *Akademického slovníku cizích slov* obecně český výraz představující hanlivé označení nacistického vůdce Adolfa Hitlera, popř. jeho napodobitele.²⁹

Nyní přichází na řadu otázka, proč Rudiš zvolil nesprávnou variantu s *í* – *fírer*. Pravděpodobně se jedná o autorský záměr, avšak nemůžeme vyloučit ani chybu. *Fírer* deklinuje jako životné maskulinum vzoru pán.

5.4 Bundesvér

Substantivum *Bundesvér* je fonetickou verzí slova *Bundeswehr* označujícího spolkovou brannou moc. Jedná se o lexém kompozitního charakteru. Skloňuje se analogicky dle paradigmatu neživotných maskulin vzoru hrad:

---

²⁹ *Akademický slovník cizích slov*. Praha 1995, s. 251.

„(...) a místo toho nastoupil **k bundesvéru** a dělá kariéru poručíka.“ (s. 75)

5.5 Folksvágn

Excerptum *folksvágn* představuje fonetickou podobu substantiva *Volkswagen*, které reprezentuje světoznámou automobilovou značku. Z tohoto důvodu má *folksvágn* charakter internacionální. Jedná se o kompozitní substantivum, jež v doslovném překladu znamená lidový vůz. *Folksvágn* deklinuje jako neživotné maskulinum vzoru hrad, avšak za pomoci životných koncovek, které mají expresivní platnost:

„(...) protože vstoupil do katolické církve, koupil si červeného **folksvágn**a a plánoval dovolenou v Itálii.“ (s. 81)

5.6 Folkspolicaj

Excerptum *folkspolicaj* neboli v originále *Volkspolizei* je kompozitním lexémem, v doslovném překladu znamenající lidovou policii. *Folkspolicaj* byla státní policií bývalé NDR. Vzhledem k v neobvyklému zakončení v Nsg *-ei* ve výslovnosti (*-aj*) se jedná o nesklonné femininum. V Rudišově textu se tento lexém vyskytuje jen ve dvou výpovědích a pokaždé pouze v nominativu, jeho nesklonnost tudíž nelze doložit konkrétním příkladem z textu.

5.7 Pancrfaust

Pancrfaust je výslovnostní podobou lexému *Panzerfaust*. Toto excerptum má opět kompozitní charakter a v přesném překladu znamená pancéřová pěst. Pancéřové pěsti byly zbraně používané Němci za druhé světové války. *Pancrfaust* v češtině deklinuje jako neživotné maskulinum vzoru hrad:

„Podobně jako Hitlerovi kluci brali do rukou **pancrfausty**, aby zastavili ruské tanky v berlínských ulicích a zachránili vůdce, (...)“ (s. 11)

5.8 Škodovka hundrt

Hundrt je fonetickou obdobou číslovky 100, v originálu *hundert*. V kontextu Rudišova textu je *hundrt* přízviskem pro automobil Škoda 100. *Hundrt* je zde tedy součástí nominativu jmenovacího, a proto zůstává nesklonné:

„Naše **škodovka hundrt** mi připadala vedle toho nablýskaného trábíku jako méněcenný příbuzný, přestože byl ze železa a ne z umělé hmoty na odpadkové koše.“ (s. 79)

Důvodem, proč Rudiš užil tato slova právě ve fonetické podobě je patrně to, že lexémy v této podobě zapadají do celkového jazykového ztvárnění prózy *Nebe pod Berlínem*. Kniha *Nebe pod Berlínem* je psána velmi dynamickým hovorovým jazykem bohatým na slangové výrazy, prosyceným germanismy a občas i úryvky spisovné češtiny. Postavy se zde vyjadřují velmi bezprostředně a otevřeně. Dialogy, které Rudiš v knize rozehrává, zároveň čtenáři vlastně zprostředkovává, jelikož tyto dialogy se „předtím“ musely odehrát v němčině. Výrazivo bohaté na germanismy v různých podobách tomu odpovídá. Můžeme tedy říci, že Rudišův důvod k užití parciálně neadaptovaných germanismů 2. stupně a nejen jich je pravděpodobně kontextově motivován.

6 Adaptované germanismy 1. stupně

Adaptované germanismy jsme definovali jako slova, která jsou svou hláskovou stavbou, gramaticky i formálně přizpůsobena českému jazyku. Konkrétně adaptované germanismy 1. stupně jsou dle naší klasifikace lexémy, jež byly do češtiny přejaty přímo z němčiny, na rozdíl od adaptovaných germanismů 2. stupně, u kterých němčina pouze zprostředkovala přejetí lexému z jiného jazyka. Jak již bylo řečeno výše, k adaptovaným germanismům 1. stupně řadíme také poměrně rozsáhlou skupinu exonym.

Je důležité zdůraznit, že uvedená excerpta představující adaptované germanismy 1. i 2. stupně byla vybrána z textu jako reprezentující celek, jejich výčet tedy rozhodně není úplný.

Při pátrání po původu adaptovaných germanismů 1. i 2. stupně jsme použili *Etymologický slovník* od Josefa Holuba a Stanislava Lyera z roku 1966 a také novější *Český etymologický slovník* od Jiřího Rejzka z roku 2001. Adaptované germanismy 1. stupně jsme rozdělili do skupin dle slovních druhů, které představují. Nyní u každého jednotlivého excerpta uvedeme, na základě informací získaných z etymologických slovníků, jeho původní, německou podobu z které bylo do češtiny převzato.

6.1 Substantiva

Substantivum **manšaft** neboli slangově mužstvo bylo přejato z německého *Mannschaft* od *Mann* (muž).

Mašinfíra je zastaralý výraz pro strojvůdce převzatý z německého *Maschinenführer*, což je kompozitní lexém znamenající v doslovném překladu vůdce stroje.

Flusanec staročesky pouze flus představující „výtok chorobných výměšků (hlenů, hnisu)“ byl přejat z německého *Fluss* = proud, tok. K základovému lexému flus byl později připojen český složený sufix s expresivním významem *-anec*, tedy *flus-anec*.³⁰

Ajznbůňák čili pojmenování pro železničáře bylo odvozeno od německého kompozita *Eisenbahn* = železnice za pomoci českého silně expresivního sufixu *-ák*.³¹

Knajpa je slangovým výrazem pro hospodu převzatým z německého *Kneipe*, které je téhož významu.

Flek neboli pojmenování pro skvrnu či místo. Přejato z německého *Fleck* = skvrna, místo, záplata, příštípek.

Fotr představuje vulgární výraz pro substantivum otec, převzatý z německého *Vater* = otec.

Šňůra neboli silnější provaz z několika pramenů pochází ze staroněmeckého *snuor* (nyní *Schnur*).

Šichta čili pojmenování pro směnu, či expresivní výraz pro dřinu. Byl převzat z německého *Schicht* = směna, vrstva.

6.2 Adverbia

Furt představuje výraz s významem pořád, stále. Byl přejatý z německého *fort* = dále, pryč (*in einem fort* = neustále).

Ausgerechnet je lexém znamenající v češtině i v doslovném překladu z němčiny zrovna, právě. Byl převzat z německého *ausgerechnet* = zrovna, právě.

---

³⁰ Viz Dokulil, Miloš.:Tvoření slov v češtině 2. Praha 1967, s.533.

³¹ Viz tamtéž.

6.3 Prepozice

Durch představuje jiný výraz pro 'skrz' přejatý z německého *durch* = skrz.

6.4 Interjekce

Hergot neboli zaklení používající jména Božího, které často podléhá tabuově motivovaným obměnám, je převzato z německého *Herr Gott* = pane Bože.

Servus je jedním z mnoha výrazů pro pozdrav, zejména mezi mladými lidmi. Pochází z německého, přesněji bavorského dialektu - *servus* téhož významu z latinského *servus* = sluha, otrok.

6.5 Exonyma

V Rudišově próze se vyskytuje poměrně značné množství exonym, která jsou ve většině případů běžnou součástí naší slovní zásoby a je proto logické, že je Rudiš použil. Exonyma jsou jména přesně definovaná, na jejich vymezení se nyní zaměříme podrobněji. Uvedené informace pocházejí z článku Rudolfa Šrámka *Cizí místní jména v češtině*:

„Pod termínem exonyma se rozumějí toponyma, která se sice vztahují na sídlištní i nesídlištní objekty (města, hory, řeky, země, apod.) ležící za hranicemi českého jazykového území, která však byla při přejetí do češtiny v různé míře a různým způsobem přizpůsobena české hláskoslovné a morfematické, zvl. propriálně slovotvorné struktuře. Míra a charakter adaptace původního nikoli českého znění nebo původní morfémové struktury, která je vzhledem k povaze češtiny cizí, může být rozmanitá – od adaptace hláskoslovné (Augsburk/Augšpurk) po strukturní začlenění do systému českých toponym (München/Mnichov). Mezi původním a počeštěným jménem může být i vztah významový: česká podoba jména vznikne buď úplným nebo částečným překladem, např. Innsbruck/Inomostí. Nebo se zcela ojediněle objevují česká exonyma, která jsou sémanticky motivována jinak než cizí předloha: v 19. století Meziboř pro něm. Merseburg. (...) Repertoár exonym byl v našich dějinách vždy odrazem intenzity styků a kontaktů českého politického a kulturního prostředí se středověkým zahraničím, a proto má mnoho našich exonym značné stáří.“³²

---

³² Srov. Šrámek, Rudolf.: Cizí místní jména v češtině. In: Český jazyk na přelomu tisíciletí. Praha 1997, s. 280 – 286.

7 Adaptované germanismy 2. stupně

Adaptované germanismy 2. stupně zastupují skupinu slov, která jsou podobně jako adaptované germanismy 1. stupně běžnou součástí naší slovní zásoby. Jejich původ není německý, jak jsme již zmiňovali výše, němčina zde posloužila pouze jako jazyk zprostředkující. U každého excerpta proto uvádíme, na základě informací získaných z etymologických slovníků, kromě německého tvaru také podobu daného lexému, kterou mělo v jazyce původním. Vybrané adaptované germanismy 2. stupně vyskytující se v Rudišově próze *Nebe pod Berlínem* jsou pouze substantiva. Každý prezentovaný lexém dokládáme konkrétními ukázkami z textu.

Bunkr neboli pojmenování pro vojenskou pevnůstku, bylo přejato přes němčinu - *Bunker* z anglického *bunker* = vojenská pevnůstka. Používá se od 1. světové války. Předtím ve významu skladiště, zásobník uhlí a umělá písečná jáma.

„Slyšel jsem teorii, že fírer od té doby, co trávil ke konci války většinu času v **bunkru**, (...).“ (s. 84)

Plakát čili návěští je výraz přejatý přes němčinu - *Plakat* z francouzského *placard* od *plaquer* = nalepit (na desku) k *plaque* = deska.

„Zatímco jsem se rozmýšlel, po městě někdo vylepil **plakáty**.“ (s. 133)

Mašina neboli stroj byla přejata přes němčinu - *Maschine* z francouzského *machina*, a to z latinského *machina*, z řeckého *machanē* vedle *mechanē*.

„**Mašina** už je dávno na konci nástupiště, sotva to nadskočilo, (...).“ (s. 28)

Peron čili hovorový výraz pro železniční nástupiště byl přejat přes němčinu - *Perron* z francouzského *perron* = schodiště.

*„Katrín koukne přes sklo na **peron** a vyfoukne z plic dlouhou tenkou kouřovou nit, (...).“* (s. 35)

Špagát neboli provaz byl přejat přes němčinu - *Spagat* z italského *spaghetti*, což je zdrobnělina ke *spago* = motouz.

*„Už jsem byl někde na poloviční cestě ke **špagátu**, na kterém ulítává naše duše ke stropu, (...).“* (s. 19)

8 Německé citace

V knize *Nebe pod Berlínem* se vyskytuje také několik originálních citací z němčiny. Tyto citace můžeme rozdělit do dvou skupin – první skupina zahrnuje citace uváděné v textu ve fonetickém znění s jistým příznakem expresivnosti a druhá skupina obsahuje citace vyskytující se v textu v originální německé ortograficky správně psané podobě. Pro úplnost uvádíme seznam těchto citací:

Německé citace ve fonetickém znění:

Ajn Cvaj
Guuut
Ich hábe
Ich bin der Lucifééér
Goldene štyme aus Praaaag

Německé citace v originální podobě:

Schnitzel und Bier, das ist dein Stil
Nein
Mein Gott
Guten Appetit!
Ich bin Berlin
Heil Coca – Cola!
Eins zwei
Alles gute
Zug nach Hönow

Značná část uvedených citací představuje názvy písní popřípadě přímo úryvky písňových textů, jak je patrné z kontextu prózy. Mezi názvy písní patří: *Ajn Cvaj* a *Ich bin Berlin*. Části písňových textů reprezentují: *Schnitzel und Bier, das ist dein Stil, Ich hábe, Ich bin der Lucifééér*.³³

Další část uvedených citací z němčiny reprezentují nápisy a nadpisy. Mezi nápisy patří *Guten Appetit!*, který, jak se dozvídáme z kontextu prózy zdobí kuchyňskou zástěru. Nadpisy zastupuje *Zug nach Hönow*, který označuje poslední kapitolu knihy *Nebe pod Berlínem*.

---

³³ Viz Rudiš, Jaroslav.: *Nebe pod Berlínem*. Praha 2002, s. 22.

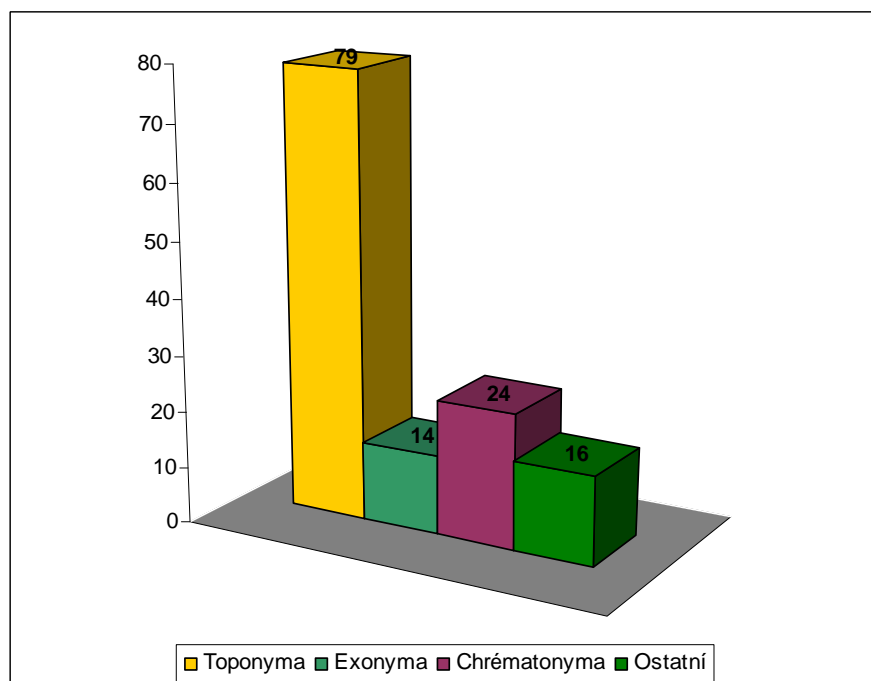
Zajímavá je citace *goldene štyme aus Praag*, neboli zlatý hlas z Prahy, jež je v Rudišově textu synonymem pro Karla Gotta.

Ostatní citace z němčiny - *Guuut, Nein, Mein Gott, Heil Coca - Cola!* a *Eins zwei* představují jednoduché výpovědi a zvolání charakteristické určitou mírou expresivity. Tyto německé citace by bylo možné bez problémů nahradit adekvátními výrazy českými. Rudiš však z důvodů autentičnosti textu záměrně užívá německé varianty.

9 Interpretace výsledků

Cílem naší práce bylo vymezit určitá kritéria toho, kdy a proč upřednostňuje Rudiš integrovanou variantu germanismu před variantou originální neadaptovanou a naopak. Nyní si tato kritéria shrneme a utřídíme. Celkový počet analyzovaných germanismů z knihy Jaroslava Rudiše *Nebe pod Berlínem* činí 134 excerpt. Do tohoto čísla nezahrnujeme skupinu vlastních jmen, která zmiňujeme pouze v komentáři s dodatkem. Ze 134 excerpt tvoří podstatnou část toponyma (viz graf).

Kritéria toho, kdy a proč zvolil Rudiš neadaptovanou formu lexému před formou adaptovanou a naopak nyní zobecníme v několika bodech.

9.1 Kritéria užití neadaptovaných lexémů

Existuje několik aspektů, které dle našeho úsudku ovlivňují skutečnost, zda byly vybrané lexémy užity pouze v originální německé podobě. Je nutné zdůraznit, že žádný z těchto faktorů neplatí absolutně. Pokud se v Rudišově textu vyskytují germanismy v originální neadaptované podobě, byla tato

skutečnost pravděpodobně ovlivněna jedním z následujících aspektů:

1. Nominativ jmenovací
2. Víceslovná pojmenování
3. Výslovnostní obtíže
4. Samohláskové zakončení ve výslovnosti
5. Neexistence české ekvivalentní varianty
6. Kontext

Ad.1) Nominativ jmenovací patří mezi nejfrekventovanější aspekty, které ovlivňují užití vybraných excerpt v nesklonné podobě. Vyskytuje se i u zcela neadaptovaných germanismů, které jsme klasifikovali jako nesklonné. V případě parciálně neadaptovaných germanismů 1. stupně, které lze přiřadit k některému českému deklinačnímu paradigmatu se nominativ jmenovací objevuje také poměrně často. Tato excerpta buď deklinují analogicky dle příslušného českého deklinačního paradigmatu, nebo jsou součástí nominativu jmenovacího a zůstávají nesklonná. U téhož lexému se v textu někdy vyskytují obě varianty - jednou jméno deklinuje, podruhé je součástí nominativu jmenovacího a zůstává nesklonné. Žádné pravidlo, které by vymezovalo, za jakých okolností Rudiš užije lexém jako součást nominativu jmenovacího, nebo dá naopak přednost deklinační variantě jména nelze stanovit.

Ad.2) Již v úvodu ke kapitole věnované zcela neadaptovaným germanismům citujeme *Akademickou mluvnici češtiny*, která uvádí, že cizí víceslovná pojmenování zůstávají často nesklonná.³⁴ Tento aspekt se v Rudišově próze důsledně uplatňuje pouze u třech excerpt (*Prenzlauer Berg*, *Hackescher Markt* a *Oranienburger Tor*) přičemž všechna tato excerpta by bylo možné přiřadit k některému českému deklinačnímu

---

³⁴ Srov. *Akademická mluvnice češtiny 2*. Praha 1986, s. 352.

paradigmatu. Jak jsme již několikrát zdůrazňovali výše, žádná z námi jmenovaných podmínek neplatí absolutně - toto je právě nejlépe patrné na víceslovných pojmenováních, kterých Rudiš užívá velmi různě. Některá víceslovná pojmenování v próze Nebe pod Berlínem deklinují, jiná zůstávají nesklonná.

Ad.3) Třetí aspekt - výslovnostní obtíže může také souviset s aspektem druhým, tedy s víceslovnými pojmenováními. Víceslovná pojmenování, která zůstávají nesklonná velmi často nedeklinují právě z důvodu, že by jejich deklinovaná podoba působila mluvčímu výslovnostní obtíže. A jelikož je jazyk knihy Nebe pod Berlínem jazykem velmi živým a dynamickým, obtížně vyslovitelné výrazy by tuto plynulost textu narušovaly.

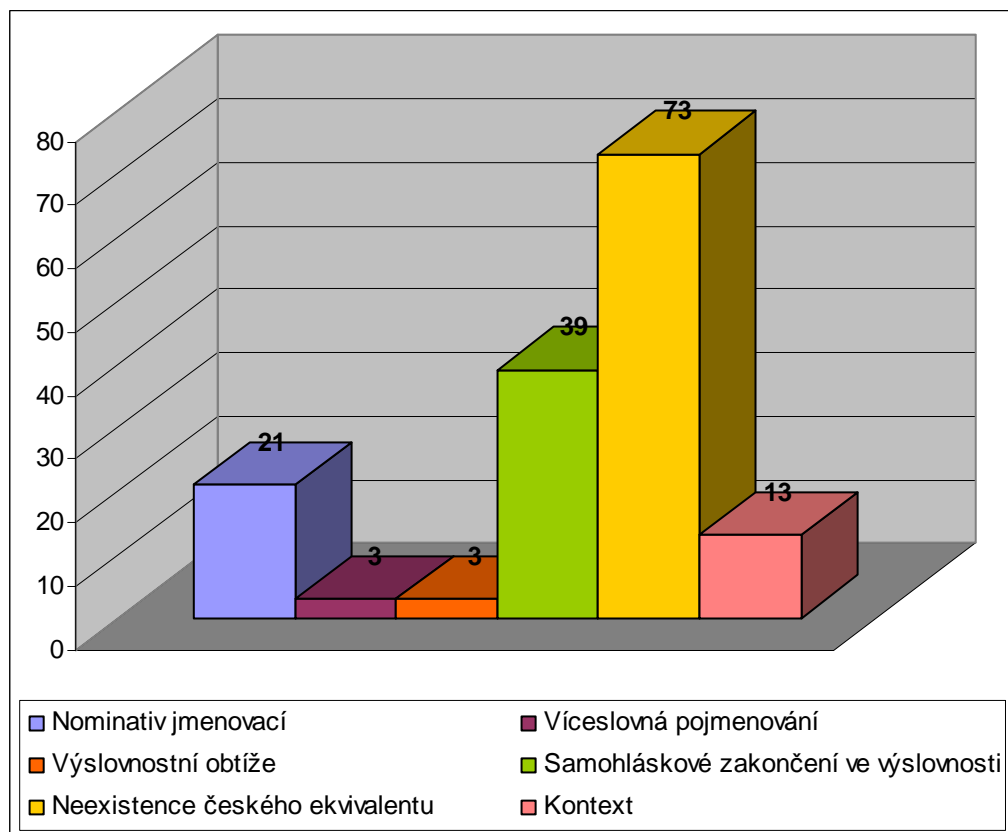
Ad.4) Čtvrtý faktor - samohláskové zakončení ve výslovnosti se týká zeměpisných jmen, která klasifikujeme jako zcela neadaptované germanismy. V kapitole věnované zcela neadaptovaným germanismům se odvoláváme na *Akademickou mluvnicí češtiny*, která potvrzuje, že velmi často zůstávají deklinačně nezačleněna cizí zeměpisná jména zakončená ve výslovnosti na samohlásky (e), (é), (í), (ó), (ú), v grafice zaznamenané různě, popř. na dvojhlásku (au) apod. a cizí toponyma zakončená na (-i) a (-u).

Ad.5) Aspekt pátý - neexistence české ekvivalentní varianty vztahujeme ke všem toponymům v textu, u kterých prokazatelně neexistuje česká plnohodnotná varianta - tedy exonymum, jež by autor mohl použít místo originální varianty německé.

Ad.6) Šestý faktor - vliv kontextu se týká především zeměpisných jmen, která mají v češtině plnohodnotnou exonymickou variantu. Rudiš však místo českého plně adaptovaného výrazu užil německou podobu jména, jejíž adaptace

se projevila maximálně pouze přiřazením k některému českému deklinačnímu paradigmatu. Vliv kontextu na užití neadaptovaného výrazu je patrný zejména v případech, kdy se hovoří o historických souvislostech, promlouvají postavy německé národnosti, nebo je originální německé pojmenování užito z důvodu autentičnosti vykreslovaného prostředí. Vliv kontextu je však patrný např. i u parciálně neadaptovaných germanismů 2. stupně, jak již bylo řečeno výše. Výrazy v dané podobě Rudiš užívá proto, že zapadají do celkového jazykového ztvárnění textu, které je velmi osobité.

Frekvenci působení jednotlivých kritérií znázorňuje následující graf. Hodnotí se výskyt určitého faktoru u jednotlivých slov, přičemž u některých slov se vyskytuje více aspektů najednou (např. neexistence české ekvivalentní varianty a samohláskové zakončení ve výslovnosti jako v případě zcela neadaptovaných germanismů).

9.2 Kritéria užití adaptovaných lexémů

V předchozí kapitole jsme shrnuli podmínky, za kterých Rudiš obvykle do textu zapojil germanismy v neadaptované podobě. Nyní představíme aspekty, které ovlivňují Rudišovu volbu pro integrované lexémy. Obecně lze říci, že tyto aspekty v podstatě negují faktory uvedené v minulé kapitole.

Následující text se tedy týká všech germanismů s výjimkou zcela neadaptovaných germanismů, které jsme vyhodnotili jako neintegrované a také s výjimkou adaptovaných germanismů 1. a 2. stupně, neboť ty patří mezi plně integrované lexémy a jejich užití je podmíněno pouze autorovým záměrem. Někdy se ovšem nedá s jistotou prohlásit ani toto, jelikož adaptované germanismy jsou již natolik součástí naší slovní zásoby, že jich autor užije více méně automaticky.

Prakticky se dá říci, že aspekty ovlivňující volbu adaptovaných výrazů představují opozici proti faktorům, jež působí naopak na užití neadaptovaných výrazů. Čili v případě parciálně neadaptovaných germanismů 1. a 2. stupně, které nejsou uvedeny v nominativu jmenovacím, nepatří mezi jmenovaná nedeklinující víceslovná pojmenování a kontext vyprávění to Rudišovi umožňuje, jsou vždy užita v morfologicky integrované podobě - jsou přiřazena k určitému deklinačnímu paradigmatu a jeho prostřednictvím vyjadřují morfologické kategorie pádu, čísla a rodu.

10 Dodatek

V próze Jaroslava Rudiše Nebe pod Berlínem se vyskytuje také značné množství antroponym, tedy vlastních jmen a příjmení osob. Pro úplnost uvádíme jejich seznam, avšak tato jména neklasifikujeme jako germanismy. Důvodem proč tak činíme je skutečnost, že velkou část těchto jmen Němci pocítují jako jména původem řecká, latinská, hebrejská apod.

Vlastní jména a příjmení osob (antroponyma):

Feminina:

Nina Hagen
Katrin
Blumová
Scholzová
Magdalene
Gabriela
Gudrun
Urschula
Margret
Hertha
Gisela Nebelová
Theodora

Maskulina:

Dirk Müller
Hitler
Reinhard Blume
Günter
Erich Honecker
Gottlieb Emmerich
Bertolt Brecht
Wolf Biermann
Tobi
Grass
Hagen
Schwarze
Hans-Peter
Fridriksson
Felix Reiner
Heiner Müller
Eichmann
Adam Schmidt
Rudi Drescher
Goethe
Ulbricht

Franz
Alfred
Helmut
Olaf Ludwig
Ernst Thälmann
Lorenz
Franze

ZÁVĚR

Na základě analýzy vybraných germanismů z prózy Jaroslava Rudiše Nebe pod Berlínem jsme vytvořili pět typových skupin germanismů odpovídajících různým stupňům adaptace těchto germanismů do českého jazyka. Cílem práce bylo stanovit kritéria, která by zdůvodnila Rudišovo užití germanismů v konkrétních tvarech. Ačkoli bylo naší snahou postihnout tato kritéria s co největší přesností, ne vždy se to zcela podařilo a u některých tvarů můžeme o autorově motivaci pouze spekulovat.

Pomineme-li skupinu germanismů, jejíž členy jsme klasifikovali jako germanismy zcela neadaptované a pro naše vyhodnocení z hlediska deskripce kritérií jsou takřka bezcenné, můžeme říci, že lexémy všech ostatních typových skupin pro něž je charakteristická určitá míra adaptace Rudiš užívá v tvarech a variantách, které nejlépe vyhovují jeho autorskému záměru, kontextu a celkovému jazykovému ztvárnění textu.

Definovali jsme několik faktorů, které ovlivňují Rudišovu volbu lexému ve prospěch neadaptovaného germanismu před jeho adaptovanou variantou - nominativ jmenovací, víceslovná pojmenování, výslovnostní obtíže, samohláskové zakončení ve výslovnosti, neexistence české ekvivalentní varianty a kontext.

Nejfrekventovanějším rysem, který ovlivňuje volbu neadaptovaného lexému před lexémem adaptovaným je neexistence jeho ekvivalentní české varianty, hned poté následuje nesklonnost z důvodu neobvyklého samohláskového zakončení. Ani jeden z těchto faktorů nemohl Rudiš nijak ovlivnit. Třetím nejfrekventovanějším rysem v pořadí je volba nominativu jmenovacího, což je aspekt, který vycházel výhradně z Rudišova záměru. Pravidlo, které by vymezovalo, kdy a proč Rudiš zvolil

nominativ jmenovací a kdy ne, nelze stanovit. Nominativ jmenovací není v textu *Nebe pod Berlínem* nijak výrazně nadužíván. Jeho uplatnění je adekvátní celkovému ztvárnění textu.

Další faktor v pořadí z hlediska četnosti výskytu v textu jsou víceslovná pojmenování, jejichž deklinace by způsobila výslovnostní obtíže, nebo by narušila plynulý tok vyprávění, který je pro prózu *Nebe pod Berlínem* zásadní. Tato pojmenování zůstávají většinou nesklonná. Pokud Rudiš upřednostnil deklinovanou variantu, jako např. u toponyma *Hamburger Bahnhof* (*Hamburger Bahnhofu*), bylo to patrně z toho důvodu, že tento tvar do dané výpovědi vhodně zapadal.

Posledním, nejméně frekventovaným kritériem je kontext. Užití neadaptované varianty v závislosti na kontextu je poměrně jednoznačné. Hovoří-li německy mluvící osoba, nepoužije českou podobu jména, pokud je řeč o německých městech v ČSR před druhou světovou válkou - užití německého názvu je taktéž na místě.

Užití plně adaptovaných lexémů, které jsou v textu přítomny, není třeba příliš zdůvodňovat, neboť tyto germanismy jsou běžnou součástí naší slovní zásoby a jejich výběr tak mohl být automatický. Některé z adaptovaných germanismů mají jednoznačný expresivní charakter (např. *hergot*, *fotr*, apod.), jejich užití je tak opět motivováno stylisticky a kontextově.

Jedním z nejdůležitějších stavebních prvků prózy *Nebe pod Berlínem* není příběh, ale celkové jazykové zpracování. Tomu odpovídá i volba výrazů. Samotný text byl při naší práci paradoxně největší překážkou. Vyprávění plyne velmi uvolněně, plynule a přirozeně. Postavy, které promlouvají jsou obyčejní lidé, kteří reagují bezprostředně, bez zábran. Text je tak

bohatý nejen na germanismy, ale také na výrazy slangové, nespisovné, vulgární, občas paradoxně proložené prvky spisovné češtiny. Ztvárnění textu je postaveno na přirozenosti, autentičnosti a především uvolněnosti. Vzhledem k této skutečnosti bylo poměrně obtížné explicitně vymezit přesná kritéria užití germanismů v konkrétních tvarech.

Námi vytyčená kritéria podle kterých Rudiš dává přednost neadaptované variantě germanismu před adaptovanou, jsou spíše orientační, nemají absolutní platnost. Slouží spíše k zamyšlení nad problematikou adaptace cizích slov do českého jazyka, respektive do konkrétního literárního textu.

ANOTACE

Příjmení a jméno autora: Krtičková Barbora

Název katedry a fakulty: katedra bohemistiky Filozofické fakulty UP Olomouc

Název diplomové práce: Jaroslav Rudiš: Nebe pod Berlínem. Germanismy, jejich tvary a funkce v textu.

Vedoucí diplomové práce: Mgr. Darina Hradilová, Ph.D.

Počet znaků: 80 449

Počet příloh: 1

Počet titulů použité literatury: 21 tištěných titulů + 3 odkazy na webové stránky

Klíčová slova: cizí slovo, výpůjčka, přejaté slovo, germanismus, adaptace, etymologie, lexikologie

Krátká a výstižná charakteristika práce: Práce je zaměřena na analýzu germanismů vyskytujících se v literárním textu Jaroslava Rudiše Nebe pod Berlínem. Hlavním záměrem je přitom vytyčení kritérií, která zdůvodní Rudišovu volbu germanismu v konkrétním tvaru. Vybrané germanismy jsou klasifikovány do pěti typových skupin - zcela neadaptované germanismy, parciálně neadaptované germanismy 1. a 2. stupně, adaptované germanismy 1. a 2. stupně. Všechny germanismy společně s kritérii jejich užití jsou komentovány vždy v rámci patřičné typové skupiny. Komentované výrazy jsou doloženy konkrétními příklady z textu. Výsledky jsou vyhodnoceny a interpretovány, práce je také opatřena grafy, ilustrujícími frekvenci výskytu jednotlivých kritérií a druhy germanismů.

ZDROJ

Rudiš, J.: Nebe pod Berlínem. Praha: Labyrint 2002.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- Daneš F. a kol.: *Český jazyk na přelomu tisíciletí*. Praha: Academia, 1997.
- Dokulil, M.: *Tvoření slov v češtině 1. Teorie odvozování slov*. Praha: Academia, 1962.
- Dokulil M., Daneš F. a kol.: *Tvoření slov v češtině 2. Odvozování podstatných jmen*. Praha: Academia, 1967.
- Filipec J., Čermák F.: *Česká lexikologie*. Praha: Academia, 1985.
- Holub, J.: *Etymologický slovník jazyka českého se zřetelem k slovům kulturním a cizím*. Praha: Státní nakladatelství učebnic, 1982.
- Křižková, J.: *Velký německo-český slovník*. Havlíčkův Brod: Fragment ; Praha: KPS, 2004.
- Lotko, E.: *Slovník lingvistických termínů pro filology*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2005.
- Lutterer, I.: *Původ zeměpisných jmen: etymologický slovník 1000 vlastních jmen zemí, měst a přírodních objektů z celého světa*. Praha: Mladá fronta, 1976.
- Martincová, O.: *Neologizmy v dnešní češtině*. Praha: ÚJČ AV ČR, 2005.
- Mistrík, J.: *Encyklopédia jazykovedy*. Bratislava: Obzor, 1993.
- Rejzek, J.: *Český etymologický slovník*. Voznice: Leda, 2001.
- Schnell, M.: *Stasi - nekonečný příběh: osoby a fakta*. Praha: Naše vojsko, 2005.
- Šmilauer V.: *Nauka o českém jazyku*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1972.
- Štěpánková, K.: *Německo-český slovníček zeměpisných názvů*. Brno: Masarykova Univerzita v Brně, 2005.

Akademická pravidla českého pravopisu (s Dodatkem Ministerstva školství mládeže a tělovýchovy České republiky). Praha: Academia, 2008.

Encyklopedický slovník češtiny. (eds. Karlík, P., Nekula, M., Pleskalová, J.). Praha: Lidové noviny, 2002.

Mluvnice češtiny 1. Fonetika, fonologie, morfonologie a morfemika, tvoření slov. Praha: Academia, 1986.

Mluvnice češtiny 2. Tvarosloví. Praha: Academia, 1986.

Pravidla českého pravopisu (Školní vydání). Olomouc: Fin Publishing, 2001.

Příruční mluvnice češtiny. (eds. Karlík, P., Nekula, M., Rusínová, Z.). Praha: Lidové noviny, 1997.

Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost (s Dodatkem Ministerstva školství mládeže a tělovýchovy České republiky). Praha: Academia, 2003.

Bakalářské diplomové práce

Volnohradská, D.: *Prohřešky proti kodifikaci v současné tištěné publicistice*. Olomouc 2009.

INTERNETOVÉ ZDROJE

< <http://prirucka.ujc.cas.cz/?id=203>>

< <http://prirucka.ujc.cas.cz/?id=201>>

<http://cs.wikipedia.org/wiki/Pravidla_%C4%8Desk%C3%A9ho_pravopisu>

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1 - Seznam germanismů z textu Jaroslava Rudiše Nebe pod Berlínem

**Příloha č.1 - Seznam germanismů z textu Jaroslava Rudiše Nebe
pod Berlínem**

Zeměpisná jména - toponyma:

-strasse (ulice,silnice):

Zelterstrasse
Friedrichstrasse
Smetanastrasse
Tucholsky Strasse
Hauptstrasse
Dänenstrasse
Oranienburger Strasse
Kochstrasse
Heinrich-Heine-Strasse
Warschauer Strasse
Weinmeisterstrasse
Mohrenstrasse
Vinetastrasse
Magdalenenstrasse

-platz (prostranství):

Rosa-Luxemburg-Platz
Potsdamer Platz
Oranienplatz
Wittenbergplatz
Senefelder Platz
Hermannplatz
Senefelder Platz
Alexanderplatz

-dorf (vesnice):

Jägerndorf
Hellersdorf
Zehlendorf

-hof (dvůr):

Hof

-bahnhof (nádraží):

Ostbahnhof
Anhalter Bahnhof
Hamburger Bahnhof

-burg (hrad):

Charlottenburg
Lüneburg

-berg (hora,kopec):

Kreuzberg

Schöneberg
Prenzlauer Berg
Lichtenberg

Allee (alej):

Schönhauser Allee
Frankfurter Allee
Prenzlauer Allee
Stalin Allee

-hausen:

Mülhausen
Sachsenhausen
Hohenschönhausen

-see (jezero):

Wannsee
Müggelsee
Weissensee

-au:

Bernau
Frohnau
Bad Schandau
Dachau

-mitte (střed):

Stadtmitte
Mitte

-itz:

Steglitz
Sassnitz
Loschwitz

-stadt (město):

Eisenhüttenstadt
Stalinstadt

-stein (kámen):

Königstein

-kreuz (kříž):

Ostkreuz

-markt (trh):

Hackescher Markt

-damm (hráz, násep):

Ku´Damm
Mehringdamm

-hain (háj, lesík):

Friedrichshain

-tag (sněm):

Reichstag

-insel (ostrov):

Muzeuminsel

-tor (brána):

Oranienburger Tor

-wiese (louka, pastvina):

Weberwiese

-felde (pole):

Lichterfelde

-brücke (most):

OberbaumBrücke

-heide (pastvina, vřesoviště):

Wuhlheide

-zahn (zub):

Marzahn

-kölln (Kolín):

Neukölln

-leben (život):

Ruhleben

Toponyma bez komponentu:

Bautzen

Köpenick

Buch

Stralsund

Tacheles

Dahlem

Alex

Hönow

Exonyma:

Berlín (Berlin)

Durynsko (Thüringen)

Budyšín (Bautzen)

Spréva (Spree)

Mnichov (München)

Rujana (Rügen)

Slezsko (Schlesien)
mys Arkona (Arkóna)
Raspenava (Raspenau)
Drážďany (Dresden)
Labe (Elbe)
Bavorsko (Bayern)
Postupim (Potsdam)
Hamburk (Hamburg)

Chrématonyma - kompozitní:

-wurst (vuřt):

Bratwurst
Currywurst

-stein (kámen):

Meilenstein

-ring (kruh):

Nordring

-zeitung (noviny):

Die Tageszeitung

-meister (mistr):

Jägermeister

-wagen (vůz):

Folksvágn

-polizei (policie):

Folkspolicaj

-bühne (jeviště):

Volksbühne

-wehr (ochrana):

Bundesvér

Chrématonyma - bez komponentu:

U-Bahn
Úbán
Esbán
Stütze
Die Toten Hosen
Tresor
Zitty
Zosch
Kabinet
KaDeWe

U - Bahn Berlin
Ministerium für Staatssicherheit - Mff
Stasi
Berlinale

Germanismy - adaptované:

pancrfaust
špagát
manšaft
mašinfíra
hergot
flusanec
durch
furt
ajznboňák
auf
rachot
hangár
zepelíny
knajsa
fotr
fíra
fírer
šňůra
bunkr
flek
šichta
perón
ungefér
ausgerechnet
škodovka hundrt
servus

Citace z němčiny:

Gut
Schnitzel und Bier, das ist dein Stil
Ajn Cvaj
Ich hábe
Nein
Ich bin der Lucifééér
Mein Gott
Guten Appetit
Ich bin Berlin
Heil Coca - Cola!
eins zwei
goldene štyme aus Praaag
Zug nach Hönow
Alles Gute

